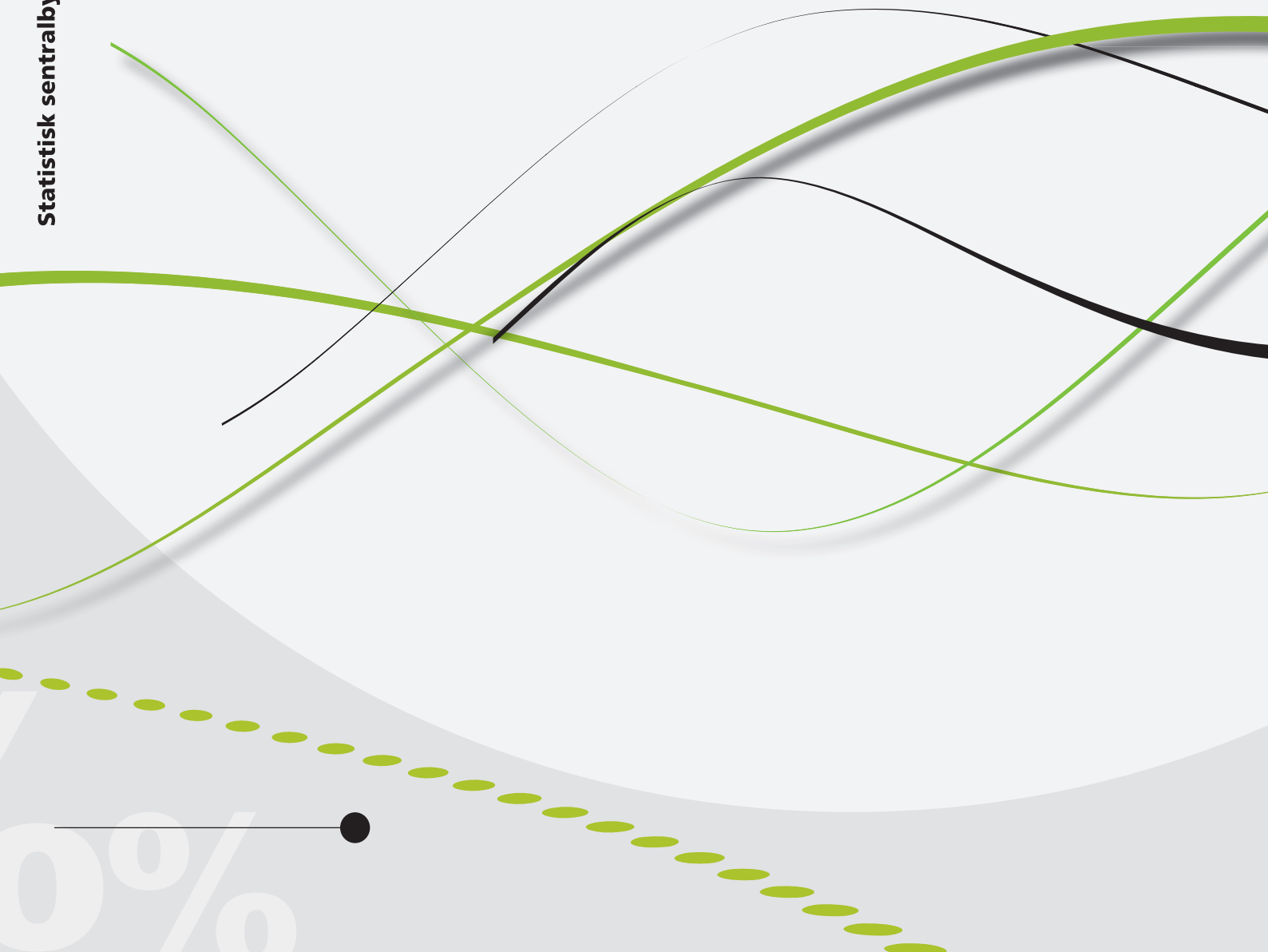

Erik Engelién og Margrete Steinnes

Tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng i tettsteder

Resultater og metode

Erik Engelién og Margrete Steinnes

Tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng i tettsteder

Resultater og metode

	Standardtegn i tabeller	Symbol
© Statistisk sentralbyrå	Tall kan ikke forekomme	.
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal	Oppgave mangler	...
Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Oppgave mangler foreløpig	...
Publisert november 2012	Tall kan ikke offentliggjøres	:
	Null	-
ISBN 978-82-537-8509-7 (trykt)	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
ISBN 978-82-537-8510-3 (elektronisk)	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
ISSN 0806-2056	Foreløpig tall	*
Emne: 01.01	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Desimaltegn	,

Forord

Med utgangspunkt i nyutviklet metode presenteres det her resultater som dekker miljømålene/ nøkkeltallene som omhandler trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng for 2011:

Nøkkeltall fra stortingsmelding nr 26 (2006-2007):

1. Andel boliger, skoler og barnehager som har trygg tilgang på leke- og rekreasjonsareal (minst 5 dekar) i en avstand på 200 meter.
2. Andel av boliger, skoler og barnehager som har tilgang på nærturterreng (større enn 200 dekar) i en avstand på 500 meter.

Miljømål fra Miljøverndepartementet (Prop. 1 S (2011-2012)):

- *”-Delen busette med kortare avstand enn 500 m til rekreasjonsareal større enn 200 daa i byar og tettstader.”*
- *-Del av bustader, skular og barnehagar i eit utval byar og tettstader som har trygt og tilgjengeleg leike- og rekreasjonsareal innan 500 meters avstand.*

Vi betrakter de to nye miljømålene som videreføring av nøkkeltall 2.

I tillegg er det gjort en forenklet tilbakeregning til 2007. Det er også gitt en beskrivelse av metoden for tilbakeregning. Denne rapporten omhandler alle tettsteder i Norge.

Arbeidet er utført av Seksjon for naturressurs- og miljøstatistikk i Statistisk sentralbyrå med bidragsfinansiering fra Direktoratet for naturforvaltning.

Statistisk sentralbyrå, 30. oktober 2012

Hans Henrik Scheel

Sammendrag

I tillegg til naturopplevelse og miljøforandring, bidrar friluftsliv i nære grønne arealer til fysisk aktivitet. Ifølge Folkehelseinstituttet (2009) har fysisk aktivitet i friluft positive helsemessige effekter, blant annet når det gjelder funksjonsevne for kretsløp, lunger og muskulatur. Det er også vist at fysisk aktivitet reduserer risikoen for og plagene ved en del sykdommer. Selv minimal aktivitet er positivt for helsen. Barn som har naturomgivelser som innbyr til variert aktivitet viser også i følge studier bedre motorisk utvikling enn barn som har mer funksjonsbestemte og opparbeidete omgivelser.

I sin kunnskapsoversikt over miljø og helse beskriver Folkehelseinstituttet (2009) at utnyttelsen av grøntområder faller ved økende avstand fra bolig. Spesielt barns aksjonsradius er begrenset. De fleste 5-6 åringer oppholder seg mindre enn 100 meter fra egen bolig. I gjennomsnitt er grensen for hvor langt folk vil gå eller sykle for å komme til et grøntområde ca. 10 minutter. I praksis betyr dette maksimum 400 meter for barn og eldre.

Økt befolkningstetthet i byer og tettsteder er i samsvar med nasjonale mål om en mer konsentrert utbygging av hensyn til arealbruk, transport og klima. Byveksten kan imidlertid føre til nedbygging av grønne områder og svekke tilgangen til leke- og rekreasjonsarealer.

SSB har utviklet metodikk for å overvåke status og endringer av rekreasjonsareal og nærturterreng og tilgang til slike arealer for bosatte, boligbygninger, skolebygninger og barnehagebygninger. Med utgangspunkt i SSBs arealbruksavgrensning identifiseres rekreasjonsarealer og nærturterreng ut fra arealklasser og arealstørrelser. Vi beregner tilgang fra disse arealene langs veier, gangveier og stier, slik dette er kartlagt i nasjonalt dekkende kartdatabaser.

Statistikken viser at om lag 44 prosent av bosatte i tettsteder har trygg tilgang til nærturterreng, mens rundt 43 prosent har trygg tilgang til rekreasjonsareal. For gruppen barn og unge under 20 år er andelen noe høyere.

Det er store forskjeller i tilgang når en ser på de enkelte tettsteder. I gjennomsnitt er det imidlertid en tydelig sammenheng mellom tilgang og tettstedsstørrelse. Andelen bosatte med tilgang er mindre i de større tettstedene.

Tilbakeregningen som er gjort i denne undersøkelsen viser at det har vært en nedgang på drøyt 1 prosentpoeng i trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng fra 2007 til 2011. Det er nedbygd noe over 3 prosent rekreasjonsareal innen 2011-tettstedene i denne fireårsperioden.

Abstract

In addition to nature and environmental change, the existence of nearby outdoor green spaces will contribute to physical activity. According to the Norwegian Institute of Public Health, outdoor physical activity has positive health effects, including in relation to circulation, lungs and muscles. It is also shown that physical activity reduces the risk and symptoms of some diseases. Even minimal activity is good for your health. Children who have a natural setting that offers a variety of activities show better physical development than children who have more cultivated and function-specific environments.

In its knowledge survey of the environment and health, the Norwegian Institute of Public Health (2009) describes how the exploitation of green spaces falls as the distance to residential areas increases. In particular, children's action radius is limited. In play and unorganised activity during leisure time, most 5-6 year-olds stay within 100 metres of their own home.

Increased population density in cities and towns is in accordance with the national goal of a more concentrated development in order to reduce transportation and climate gas emission. Concentrated development can however lead to reduction of green areas and reduce access to recreational areas.

Statistics Norway has developed methodology to monitor the status and changes of recreation areas and areas for recreational walking and access to such areas for residents, residential buildings, school buildings and nursery buildings.

The statistics show that about 44 percent of people living in urban areas have safe access to areas for recreational walking, while around 43 percent have safe access to recreation areas. For children and adolescents under 20 years, the proportion is slightly higher.

There are large differences in access when looking at the individual urban settlements. On average, there is a distinct correlation between access and urban settlement size. The proportion of residents with access is smaller in the larger urban settlements.

The figures obtained in this study show a decline of somewhat above 1 percent in safe access to recreation areas and areas for recreational walking from 2007 to 2011. A bit more than 3 per cent of the recreation area was built up within urban settlements during this four-year period.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Innledning	7
1.1. Bakgrunn	7
1.2. Formål med rapporten	8
1.3. Datagrunnlag	8
2. Definisjoner	11
3. Metode	13
3.1. Avgrensning av rekreasjonsarealer og nærturterreng	13
3.2. Beregning av trygg tilgang	16
3.3. Metode for tilbakeregning av areal	16
4. Resultater	18
4.1. Diskusjon	27
Referanser	30
Figurregister	31
Tabellregister	32

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

I stortingsmelding nr 26 (2006-2007) ble det definert nasjonale resultatmål bl.a. for resultatområde 2, friluftsliv. For friluftslivsarbeidet er definert et strategisk mål samt fire nasjonale resultatmål.

Strategisk mål:

Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen for øvrig.

Nasjonale resultatmål:

1. Friluftsliv basert på allemannsretten skal holdes i hevd i alle lag av befolkningen.
2. Barn og unge skal gis mulighet til å utvikle ferdigheter i friluftsliv.
3. Områder av verdi for friluftslivet skal sikres slik at miljøvennlig ferdsel, opphold og høsting, fremmes og naturgrunnlaget bevares.
4. Ved boliger, skoler og barnehager skal det være god adgang til trygg ferdsel, lek og annen aktivitet i en variert og sammenhengende grønnstruktur med gode forbindelser til omkringliggende naturområder.

Videre ble det definert nøkkeltall for hvert av de nasjonale resultatmålene. I dette arbeidet er det tallfestet nøkkeltall for resultatmål 4 innen resultatområde friluftsliv. Det er tidligere (se bl.a. Engelién, Steinnes og Bloch 2005) utarbeidet statistikk for disse nøkkeltallene, men det er nå kommet på plass mer detaljerte og landsdekkende kartdata som gjør det mulig å forbedre statistikken.

To nøkkeltall ble definert for dette resultatmålet:

1. Andel boliger, skoler og barnehager som har trygg tilgang på leke- og rekreasjonsareal (minst 5 dekar) i en avstand på 200 meter.
2. Andel av boliger, skoler og barnehager som har tilgang på nærturterreng (større enn 200 dekar) i en avstand på 500 meter.

Senere er de nasjonale miljømålene revidert av Miljøverndepartementet (Prop. 1 S (2011-2012)) og det er nå to indikatorer som omhandler tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng. Ett under resultatområde 7, godt bymiljø og ett under resultatområde 8 aktivt friluftsliv.

Resultatområde 7. Godt bymiljø:

"7.1. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til at byar og tettstadar er berekraftige, attraktive og funksjonelt utforma med eit godt fysisk miljø som fremjar helse og livskvalitet."

Indikator (som er direkte relevant for dette arbeidet):

"-Delen busette med kortare avstand enn 500 m til rekreasjonsareal større enn 200 daa i byar og tettstader."

Resultatområde 8 Aktivt friluftsliv:

"8.1. Alle skal ha høve til å drive friluftsliv som helsefremjande, trivselskapande og miljøvennleg aktivitet i nærmiljøet og i naturen elles."

Indikator (som er direkte relevant for dette arbeidet):

-Del av bustader, skular og barnehagar i eit utval byar og tettstader som har trygt og tilgjengeleg leike- og rekreasjonsareal innan 500 meters avstand.

1.2. Formål med rapporten

Rapporten er utarbeidet for å beskrive status for 2011 (første regulære årgang med resultater for denne statistikken) og utvikling fra 2007 når det gjelder miljømålene som omhandler tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng.

Det har vært nødvendig å utvikle metodikk for forenklet tilbakeregning for å kunne gi resultater også for 2007 i denne rapporten.

1.3. Datagrunnlag

En rekke nasjonale datakilder og registre ble vurdert brukt i tallfestingen. Kvaliteten på datagrunnlaget er meget avgjørende for statistikkproduktet. I denne sammenheng er det hovedsakelig tre sider ved kvaliteten som er viktige:

- at datasettene er fullstendige: det vil si at data er fylt inn for hele landet og for alle relevante egenskaper
- at dataene er korrekt registrert
- at dataene blir oppdatert

Med etableringen av Matrikkelen og etablering av ny arealbruksstatistikk for tettsteder (basert på eiendomsgrenser og tema fra FKB) har vi utviklet metodikken for å ta inn disse kildene (arealbruksavgrensingen). I arealbruksstatistikken inngår Matrikkelen (inkludert eiendomsavgrensningen) og arealressurskart i stor målestokk (AR5) som de viktigste datakildene.

Det finnes ingen heldekkende kartlegging av rekreasjonsarealer og nærturterreng i Norge, men det er utarbeidet en veileder i hvordan slike arealer kan kartlegges (DN 2003) og også hvordan en skal kartlegge friluftslivsarealer med tanke på universell utforming (Arnevik og Lillethun 2010). I kommuner som har kartlagt friluftslivs-områdene kan dette benyttes som grunnlag for statistikk, og særlig interessant vil dette være hvis tilstrekkelig mange kommuner kartlegger etter samme standard. Imidlertid foreslår vi i dette arbeidet metodikk som baserer seg på jevnlig å jourholdte kartdatabaser og registre slik at en skal kunne få mest mulig sammenlignbare tall fra kommune til kommune og over tid.

En mer detaljert beskrivelse av datagrunnlagene finnes i Engelién (2012).

Arealbruk/ arealdekke

Arealbruksavgrensningen til SSB danner grunnlaget for identifikasjon av rekreasjonsareal og nærturterreng. Avgrensningen av rekreasjonsareal og nærturterreng skjer i stor grad gjennom avgrensningen av arealbruk og bebygde områder og er gjengitt i kapittel 4 om metoder.

Matrikkelen

Matrikkelen er Norges offisielle register (med kartfestet informasjon) over grunneiendommer, adresser, bygninger og boliger. Den er opprettet med hjemmel i "lov om egedomsregistrering" og erstatter det tidligere registeret over grunneiendommer, adresser og bygninger (GAB) og digitalt eiendomskartverk (DEK). Kartverket er sentral matrikkelmyndighet og er ansvarlig for forvaltning av Matrikkelen og tilhørende regelverk. Kommunene er lokal matrikkelmyndighet og har med dette ansvar for oppdatering av Matrikkelen.

Bosatte adresser

Statistisk sentralbyrå gjør årlig en kobling mellom adresser i Matrikkelen og bosatte fra Det sentrale folkeregisteret. På den måten kan en utnytte koordinatinformasjonen i Matrikkelen sammen med bl.a. antall bosatte på den enkelte adresse.

Elveg

Som grunnlag for beregning av tilgang benyttes Elveg. Basen inneholder geometrisk senterlinje for samtlige kjørbare veier lengre enn 50 meter i veikategoriene Europa-, riks-, fylkes-, kommunale-, private- og skogsbilveier i Norge. (Kartverket).

Nasjonal vegdatabank (NVDB)

Data om trafikk hentes fra den nasjonale vegdatabanken i Statens vegvesen. Det finnes trafikk tall for så å si alle europa-, riks- og fylkesveier. Det er trafikk tall for disse veiene som i første omgang er med i beregningene. Det eksisterer i liten grad trafikk tall på kommunale veier. Det arbeides med tellinger i en del kommuner og en del av dette vil ventelig bli lagt inn i Statens vegvesens databaser over trafikk og bli tilgjengelige for bl.a. statistikk. I tillegg jobber SSB med estimering av trafikk på kommunale veier (til støyberegninger) som en kan vurdere å ta med også i beregningene av tilgang til rekreasjonsarealer og nærturterreng.

AR5

AR5 er et nasjonalt klassifikasjonssystem for markslag, etablert av Norsk institutt for skog og landskap, som bygger på klassifikasjonssystemet for markslag i Økonomisk kartverk (ØK).

Klassifikasjonen (Bjørdal og Bjørkelo 2006) deler landarealet inn i flater som kan beskrives med samme verdier for egenskapene arealtype, skogbonitet, treslag og grunnforhold.

Hovedinndelinga i AR5 er arealtype. Alt areal skal identifiseres som en arealtype. Videre identifiseres verdier for de andre egenskapene som er relevante for arealtypen.

Arealtype deles inn i: Fulldyrka jord, overflatedyrka jord, innmarksbeite, skog, myr, åpen fastmark, vann, snøisbre, bebyggd, samferdsel, ikke kartlagt.

I statistikk over arealbruk vil det være viktig å fange opp endringer i markslaget. Endringer fanges opp gjennom kontinuerlig ajourhold i kommunene samt periodevis ajourhold nasjonalt.

AR5 inngår for øvrig i FKB.

AR statistikk

Arealressursstatistikk (ARstat) er en heldekkende arealressurskartlegging basert på data fra AR5 og AR50 som bygger på markslag i Økonomisk kartverk, topografisk norgeskart N50, og satellittbildetolkning av snaumark for AR-fjell. Nøyaktigheten vil avhenge av kvaliteten på dette materialet. Oppgavene for dyrka mark er å jourføre i det digitale markslagskartet (AR5), mens det kan hefte større usikkerhet ved tallmaterialet for skog- og utmarksarealene. Norsk institutt for skog og landskap etablerte denne heldekkende kartleggingen med første versjon i 2011. Det er denne kartleggingen som vil danne grunnlag for arealbruksstatistikken i SSB, men i praksis vil det være AR5 som er kilden i tettstedsområder, og det er hovedsakelig i tilknytning til disse områdene at det finnes relevante rekreasjonsarealer og nærturterreng jf. definisjonen.

FKB

Flere FKB-datasett inngår i avgrensningen av arealbruk i tettsteder. Her beskrives kort hva FKB er og de viktigste datasettene som inngår.

FKB (felles kartdatabase) er en samling strukturerte datasett som utgjør en viktig del av grunnkartet i et område. FKB består av vektordata. Mange av datasettene etableres og forvaltes gjennom Geovekstsamarbeidet der dette samarbeidet er etablert. I tillegg inngår noen datasett som forvaltes av statlige etater eller i andre

forvaltningsløsninger. Felles er at de kontrolleres og tilgjengeliggjøres i en samlet pakke, FKB.

Geovekstsamarbeidet er et samarbeid om etablering, forvaltning, drift, vedlikehold og bruk av de mest detaljerte kartdata (FKB) og ortofoto (målestokksriktige flyfoto). Samarbeidet startet i 1992.

N50 kartdata

N50 kartdata er en digitalisert og vektorisert utgave av Kartverkets kartserie i målestokk 1: 50 000 (M711). Vi benytter temagruppene arealdekke og bygninger og anlegg i avgrensingen av arealbruk og rekreasjonsarealer. N50 benyttes for å supplere tilsvarende informasjon fra FKB.

Kulturdepartementets register over idrettsanlegg og spillemiddelsøknader – idrettsanlegg.no

Kulturdepartementet har i samarbeid med fylkeskommunene og med assistanse fra kommunene, etablert et landsdekkende idrettsanleggsregister (Kulturdepartementets register for idrettsanlegg og spillemiddelsøknader – idrettsanlegg.no). Registeret ajourholdes årlig og inneholder informasjon om geografisk midtpunkt til idrettsanleggene, i tillegg til informasjon om bl.a. anleggstype og areal.

Registeret kombineres med arealavgrensningene fra Matrikkelen, ARstat, FKB-arealbruk, N50 arealbruk med mer, slik at arealavgrensningen i mange tilfeller blir mer presis.

Satellittbilder

Det ble vurdert å inkludere satellittbilder klassifisert etter vegetasjonsindeks i arealbruksavgrensningen, og spesielt ved skillet mellom bebygd/ubebygd. Dette ble testet ut for bilder fra den Indiske IRS-satellitten som var ferdig tilrettelagt i forbindelse med kartleggingen etter CORINE landcover (tilgjengeliggjort for SSB via Norsk institutt for skog og landskap). Satellittbilder benyttes ikke i arealbruksavgrensningen per i dag, men dette vil bli vurdert igjen senere. Særlig interessant er etableringen av den nye europeiske jordobservasjonssatellitten Sentinel 2 som etter planen skal skytes opp i 2014. Ventelig vil bilder fra denne satellitten bli forholdsvis enkelt tilgjengelig for bl.a. statistikkproduksjon.

2. Definisjoner

Leke- og rekreasjonsareal,
nærturterreng

Begrepene nærturterreng og leke- og rekreasjonsareal er definert i SOSI (Samordnet opplegg for stedfestet informasjon) og følgende er hentet fra generell objektkatalog versjon 4.01:

1 Nærturterreng; vegetasjonsskledd område på mer enn 200 daa.

Merknad: Området skal være tilknyttet byggeområder som f.eks boligområder, skoler og barnehager, og være i gangavstand fra disse. Det er vanligvis naturlig avgrenset av bebyggelse eller dyrket mark

2 Leke- og rekreasjonsområde; leke- og rekreasjonsområde som lekeplasser, ballplasser, nærmiljøanlegg, 100 meterskogen, badestrender, offentlig sikrede områder, parker og lignende områder som er mindre enn 200 daa.

Det er ikke angitt minstestørrelse for leke- og rekreasjonsareal i denne standarden, mens vi har begrenset statistikken til å gjelde kun areal på minst 5 dekar, jf. ordlyden for det gamle nøkkeltallet.

Det finnes ikke landsdekkende kartfestet informasjon om verken leke- og rekreasjonsareal eller nærturterreng. I statistikkarbeidet er det derfor valgt å identifisere arealer som kan ha potensial som leke- rekreasjonsareal og nærturterreng. De valgte arealene er: Skog, åpen fastmark, våtmark, bart fjell, grus- og blokkmark, park- og idrettsområder jf. SSBs standard for klassifisering av arealer til statistikkformål. Innsjøer og tjern som er mindre enn 1 dekar inngår også. Idrettsanlegg som normalt ikke er tilgjengelig for allmenne rekreasjonsaktiviteter regnes ikke med (Engelien, Steinnes og Bloch 2005).

Arealklassen "bart fjell, grus- og blokkmark" er strengt tatt ikke vegetasjonsskledd, men viktige nærturarealer som svaberg langs kysten vil inngå i denne klassen.

I utgangspunktet har vi valgt å skille mellom nærturterreng og leke/ rekreasjonsareal kun ved arealstørrelsen. I beregning av tilgang til rekreasjonsareal inkluderer vi også nærturterreng slik det er definert her. Det vil si alt rekreasjonsareal større enn 5 dekar, også over 200 dekar. Vi har ikke sett på om områdene er regulert i form av kommunale arealplaner (reguleringsplan, bebyggelsesplan eller kommuneplan), eller tilrettelagt i form av lekeapparater, turstier og løyper med mer. Begrepene "rekreasjonsareal og nærturterreng" må derfor ikke forveksles med "friområde" eller "friluftsområder" benyttet i plansammenheng. Når det nasjonale planregisteret kommer på plass for hele landet, vil det være naturlig å forsøke å lage statistikk også for områder avsatt til rekreasjonsformål i arealplaner.

Rekreasjon kan i prinsippet utøves på flere av arealtypene som ikke er åpne, f.eks. stille gater og nedlagte industriområder. Vi har imidlertid valgt å utelukke de bebygde arealene siden resultatmålet refererer til "grønnstruktur" og "naturområder".

Det er uklart hvordan vann skal behandles. Vann og elver er en viktig del av grønnstrukturen og er viktig for hvordan arealene oppleves. En kan imidlertid ikke uten videre bevege seg ut på vannflaten verken sommer eller vinter, og i arealberegningene inngår kun ferskvann som er mindre enn 1 dekar. Nærhet til vann er for øvrig en kvalitet ved arealene og kan vurderes statistikkført senere når det er gjort et avklarings- og definisjonsarbeid.

Avstand Nøkkeltallene inneholder gitte avstandskriterier (henholdsvis 200 og 500 meter). Det er nå valgt å benytte avstand langs veier, stier, gang og sykkelveier, mens dette tidligere ble regnet i luftlinje.

Tilgang De to nøkkeltallene opererer med to forskjellige tilgangsbegreper. I nøkkeltall 1 er det angitt eksplisitt at det gjelder "trygg tilgang", mens nøkkeltall 2 kun angir

"tilgang". I de reviderte miljømålene er det imidlertid under aktivt friluftsliv angitt at det skal være trygt og tilgjengelig rekreasjonsareal også innen 500 meter. Vi benytter i dette prosjektet to definisjoner av trygg tilgang: En for korte avstander til relativt små arealer og en for lengre avstand til de større arealene:

1) For de minste arealene (rekreasjonsareal); hvis man ikke må krysse en vei med forholdsvis mye trafikk eller over en viss fartsgrense (årlig gjennomsnittlig døgntrafikk (ÅDT) 3000, fartsgrense 30). I tillegg regnes bane som barriere.

2) I utgangspunktet foreslår vi at en kan ferdes trygt langs veier med høyere trafikk og fartsgrense for å nå nærturterreng. Vi regner at en har tilgang hvis en kan ferdes langs eller over veier, gangveier og stier unntatt langs eller i plan over barriereveier.

Vi regner følgende veier som barriere:

- Minst 3000 ÅDT og 30 km/t i fartsgrense
- Minst 2000 ÅDT og 50 km/t i fartsgrense
- Minst 1000 ÅDT og 70 km/t i fartsgrense.
- I tillegg regnes bane (jernbane og t-bane) som barriere.

Boliger, skoler og barnehager

Vi benytter bygninger og bygningstype fra Matrikkelen (tidligere Grunneiendom, adresse, og bygningsregisteret - GAB) for å identifisere boligbygninger, boliger, skoler og barnehager.

Med skoler menes bygninger av typen grunnskole og videregående skole, dvs. bygningstypene 613-619 i Matrikkelen (og SSBs standard for bygningstyper). Med barnehage menes bygninger av typen barnehage (bygningstype 612). Boligbygg er fordelt etter standard for bygningstype på nivå 2, men er begrenset til: 01 Enebolig, 02 tomannsbolig, 03 rekke- og kjedehus, 04 store boligbygg og 05 bygning for bofellesskap.

Tettsted

Tettsteder er geografiske områder som har en dynamisk avgrensning avhengig av geografisk fordeling av befolkningen og uavhengig av administrative grenser. Antall tettsteder og deres avgrensninger vil derfor endre seg over tid avhengig av byggeaktivitet og befolkningsutvikling.

Tettsted er en samling hus der det bor minst 200 mennesker og avstanden mellom byggene skal normalt ikke overstige 50 meter. Det er tillatt med et skjønnsmessig avvik utover 50 meter mellom byggene i områder som ikke skal eller kan bygges. Dette kan f.eks. være parker, idrettsanlegg, industriområder eller naturlige hindringer som elver eller dyrkbare områder. Klynger av bygg som naturlig hører med til tettstedet tas med inntil en avstand på 400 meter fra tettstedskjernen. De inngår i tettstedet som en satellitt til selve tettstedskjernen. Metodikken er beskrevet i Dysterud m.fl. (1999).

Tettstedsarealet er avgrenset av SSB. Når det gjelder beregninger innenfor tettsted, kan et tettsted gå over flere kommuner.

3. Metode

3.1. Avgrensning av rekreasjonsarealer og nærturterreng

Statistisk sentralbyrå har utviklet metoder for å avgrense arealbruk/arealdekke for hele landet. Prosjektet er basert på bruk av eksisterende digitale kartdata som settes sammen og klassifiseres med GIS (geografiske informasjonssystemer). Data fra felles kartbase (FKB) er viktige datagrunnlag, dette er digitale kartdata med god nøyaktighet (1:5 000). FKB data finnes for en rekke tema der bygg, samferdsel, eiendommer og arealressurskart er de viktigste for arealbruk.

Et utvidet arealressurskart (AR-STAT), utarbeidet av Norsk institutt for skog og landskap, danner basis for arealbrukskartleggingen. AR-STAT er en heldekkende arealressurskartlegging basert på data fra AR5 og AR50 som bygger på markslag i Økonomisk kartverk, samt topografisk norgeskart N50, og satellittbildetolkning av snaumark (AR-fjell). Over markslagskartet lar vi ulike bebyggelselementer overstyre.

En viktig del av arbeidet med arealbruksavgrensning er klassifisering innen de bebygde områdene. Det viktigste i forbindelse med rekreasjonsarealer og nærturterreng er imidlertid grensedragningen mellom bebygd og opparbeidet på den ene siden og ubebygde arealklasser på den andre. Det er denne grensedragningen som er beskrevet her. Arealbruksavgrensningen er beskrevet mer i detalj i Steinnes (in prep.).

Hovedprinsipp:

- Bebygd areal avgrenses på grunnlag av om det finnes bygninger på et område.
- Arealressurskart, eiendomskart og bygninger er datagrunnlag.
- Grunnenheten er eiendom delt opp i arealressursflater (bebygde/ ubebygde arealfigurer).
- En eiendom kan inneholde flere adskilte bebygde areal, som kan klassifiseres individuelt.
- Vi setter krav til at arealene som skal velges som bebygde må ha en viss utnyttingsgrad (grunnflate bygg i forhold til arealet av figuren).
- Det bebygde arealet kan være en hel eiendom, en del av en eiendom eller (hvis eiendommen er stor) det nærmeste området rundt bygninger (en buffer).

Avgrensningen tar også inn arealbruksavgrensninger som er gjort i kommunene eller av Kartverket (FKB og N50).

Fra arealbruksavgrensningen trekkes det ut arealklassene: Skog, åpen fastmark, våtmark, bart fjell, grus- og blokkmark, park- og idrettsområder jf. SSBs standard for klassifisering av arealer til statistikkformål¹. Innsjøer og tjern som er mindre enn 1 dekar inngår også. Idrettsanlegg som normalt ikke er tilgjengelig for allmenne rekreasjonsaktiviteter regnes ikke med.

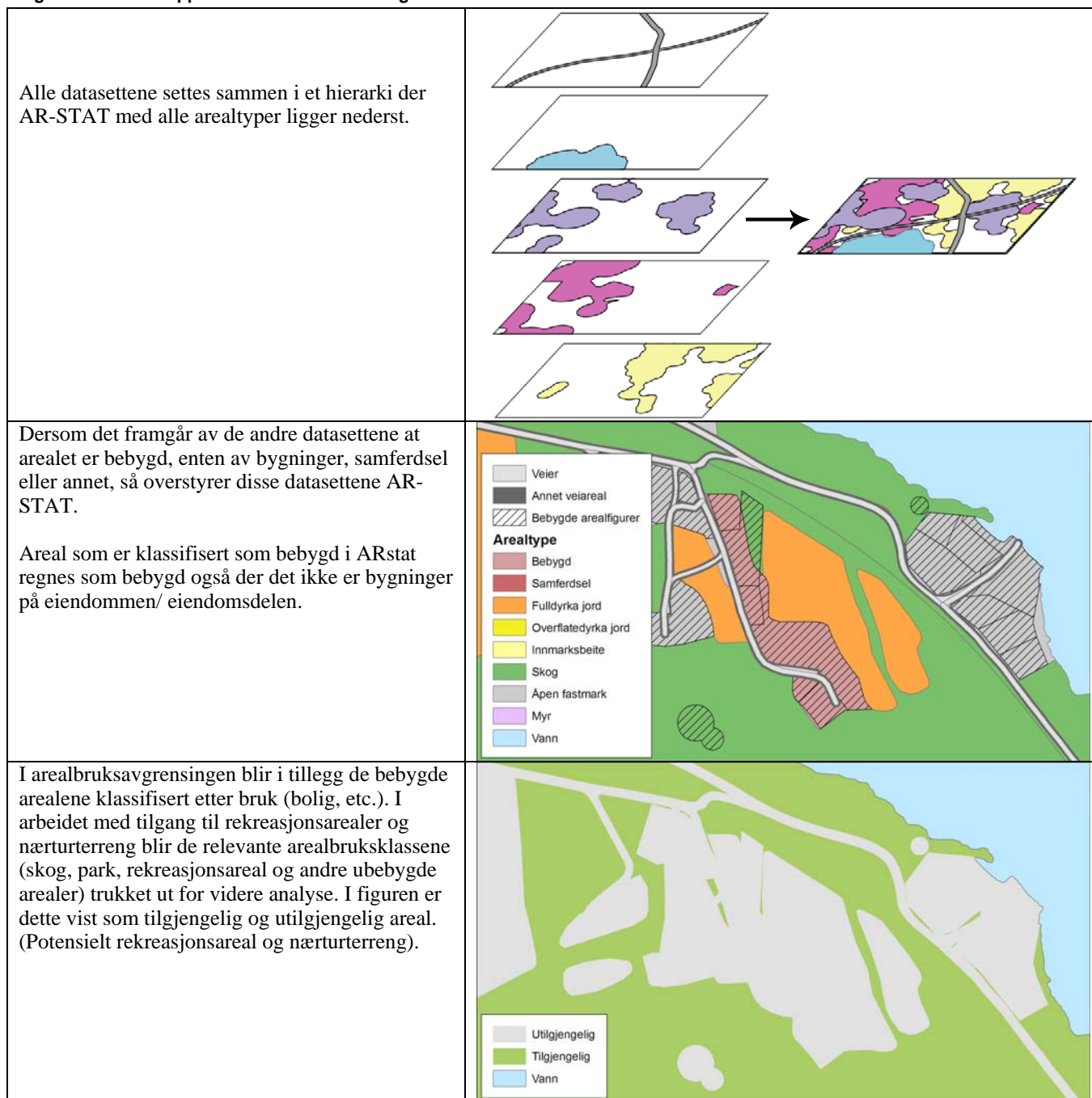
Når arealene er identifisert og avgrenset blir det gjort noen mindre justeringer av arealene for at arealstørrelsen skal bli beregnet mest mulig riktig:

Rekreasjonsarealer som ligger inntil hverandre, men som er adskilt av smale bebygde arealer eller arealer til samferdsel blir slått sammen så lenge de ligger nærmere hverandre enn 5 meter. Det vil si at vi betrakter slike arealer som del av ett større areal selv om det blir gjennomskåret av andre smale arealklasser. Dette har betydning for hvilke arealer som tilfredsstiller arealkriteriene i nøkkeltallene.

¹ Se standard for klassifisering av arealer til statistikkformål i <http://www4.ssb.no/stabas/MainFrames.asp?Language=nb>.

Ubebygde arealer som er smalere enn 10 meter blir også luket vekk da dette i stor grad er arealer mellom veier eller i tilknytning til veier. Slike arealer har i mange tilfeller begrenset verdi for rekreasjon i seg selv. For nærmere beskrivelse av metode, se Englieni (2012).

Figur 3.1. Prinsippskisse for sammenstilling av arealbruk

Figur 3.2. Illustrasjon av tilgangsberegningen

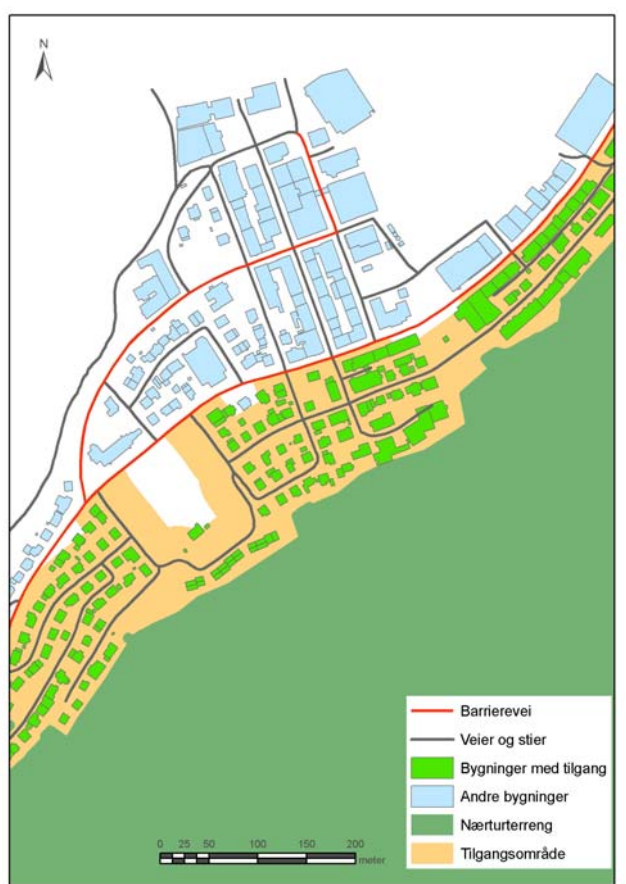
Først identifiseres de stiene og veiene en kan ferdes langs og over. Deretter identifiseres de veiene som betraktes som barrierer.

Beregner avstand langs stier og veier med henholdsvis 200 og 500 meter (tilgangsveier). Det tillates ikke at man krysser barriereveier i samme plan.

Lager tilgangsområde ved at

- 1) Rekreasjonsarealene og nærturterrengene får et tillegg på 30 meter for å fange opp de som bor i direkte tilknytning til arealene, og
- 2) legger en standardavstand (buffer) på 30 meter til begge sider fra tilgangsveiene (veiene representeres i tillegg med 10 m, standard bredde).

Boligbygninger, skoler, barnehager og bosatte innen tilgangsområdene identifiseres og statistikkføres.

Svakheter ved avgrensningen av rekreasjonsareal/ nærturterreng og tilgangsberegningene

I utgangspunktet kan arealklassen fra Arstat (AR5) ”åpen fastmark” være både opparbeidet til formål som ekskluderer rekreasjon og det kan være arealer godt egnet til rekreasjonsaktiviteter. I stor grad skal den videre klassifiseringen basert på tema fra FKB eller N50 samt Matrikkelen skille mellom disse klassene, men i noen tilfeller kan arealer framstå som tilgjengelige selv om de ikke er det.

Videre kan eksempelvis parker fra ARstat framstå som bebygd areal, hvis det er stor grad av opparbeiding med veier, brostein og fontener etc. Disse arealene vil regnes som tilgjengelige hvis de er avgrenset av kommunen som park i FKB arealbruk, men dette vil ikke alltid være tilfelle.

Det vil være et visst etterslep fra endringer i arealbruk skjer til det registreres i kartdatabasene. Arealbruk som har betydning for tilgang for rekreasjon skal oppdateres hyppig, slik at etterslepet ikke skal ha betydning for usikkerheten i statistikken, så lenge etterslepet er rimelig konstant.

Metodikken baserer seg på at grunnlaget for veier, gangveier og stier fra elveg og FKB er korrekt og fullstendig. Videre er det viktig at kodingen er korrekt med hensyn til hvorvidt veiene/ stiene krysser hverandre i plan. Ajourholdet av Elveg er kontinuerlig, mens det er periodisk når det gjelder FKB veg. Den valgte tilnærmingen gir følsomhet for kvaliteten i datagrunnlaget, mens en av styrkene er at metoden fanger opp tilgangsendringer ved bygging av nye gangveier eller anlegging av stier.

3.2. Beregning av trygg tilgang

Vi har valgt å benytte anbefalingene gitt av DN (1994) når det gjelder små rekreasjonsareal der avstanden er gitt som 200 meter fra bolig, skoler eller barnehage. I avstandskravet som er gitt for disse små rekreasjonsarealene er det tatt hensyn til de minste barna og det gjenspeiler seg også i kravet til trafikk og fartsgrense.

Tilgang:

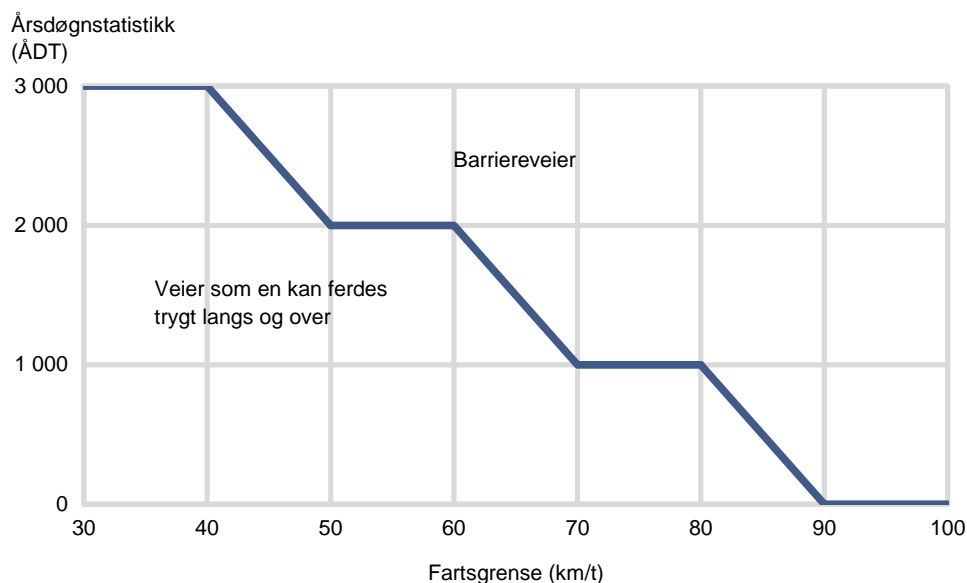
Tilgang langs alle veier, gangveier, stier, skiløype med mer unntatt veier med minst 3000 ÅDT og fartsgrense over 30 km/t.

Barriere:

Kan ikke krysse eller gå langs veier i plan med minst 3000 ÅDT og fartsgrense 30 km/t. Kan heller ikke krysse bane.

Det er ikke naturlig å stille like strenge krav til nøkkeltallet som omhandler nærturterreng innen 500 meter fra bolig, skole og barnehage, det var for dette nøkkeltallet opprinnelig heller ikke angitt at det skal være trygg tilgang. Avstanden innebærer implisitt at de aller yngste barna må være i følge med eldre. I utgangspunktet foreslår vi at en kan ferdes langs veier med noe høyere trafikk og fartsgrense for dette nøkkeltallet. Forslagsvis regner vi med at en kan ferdes langs eller over veier, gangveier, stier med mer unntatt langs eller i plan over veier som har minst 3000 ÅDT og 30 km/t i fartsgrense, eller minst 2000 ÅDT og 50 km/t i fartsgrense eller minst 1000 ÅDT og 70 km/t i fartsgrense. Figur 3.3 viser hvilke veier som regnes som trygge å ferdes langs og over i denne statistikken.

Figur 3.3. Veier som regnes å være trygge å ferdes langs og over og barriereveier

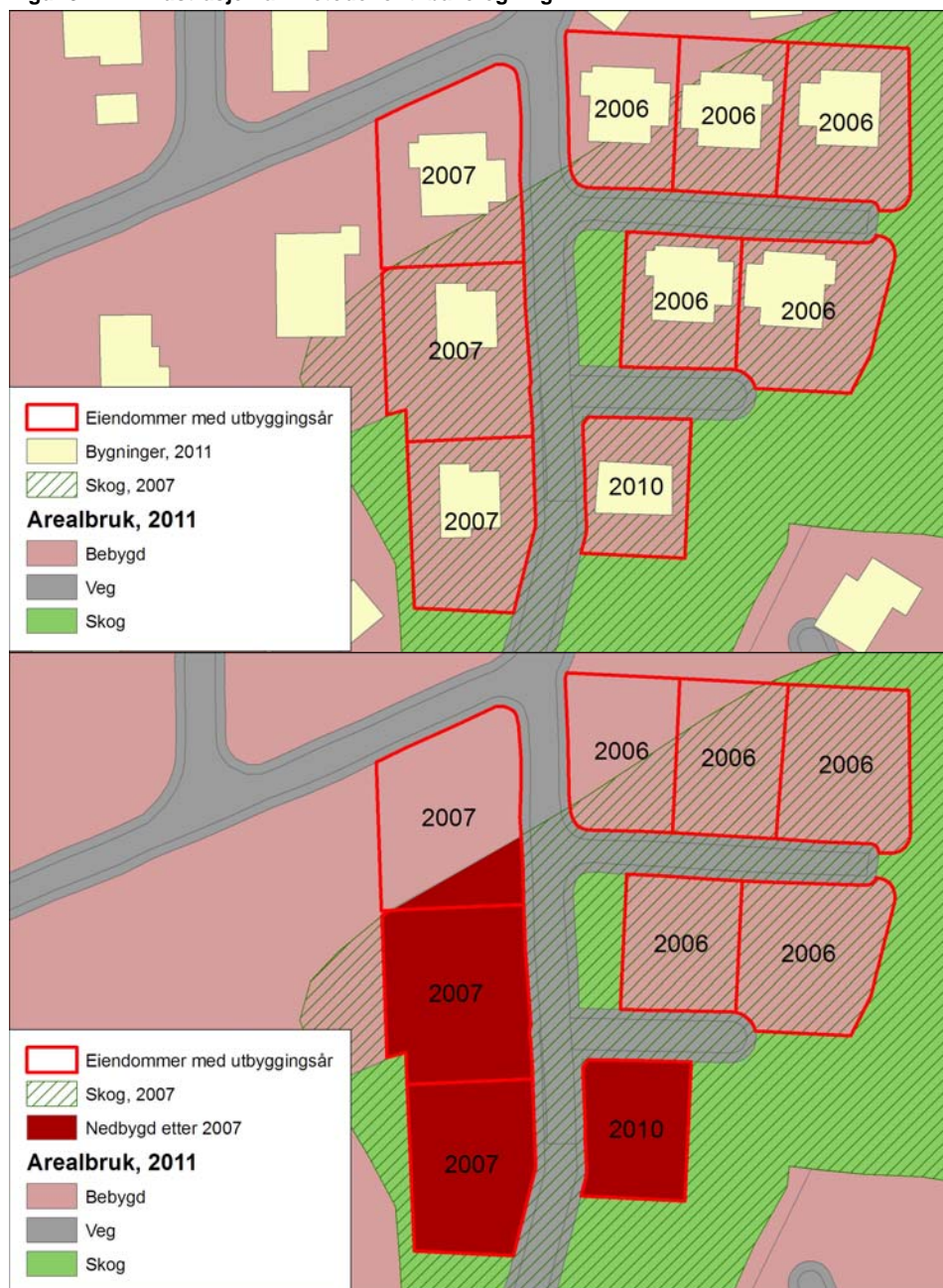

3.3. Metode for tilbakeregning av areal

I en analyse av endring av rekreasjonsareal og nærturterreng kan det klassifiserte arealbrukskartet deles inn i to hovedklasser: rekreasjonsareal og annet areal. Når det foreligger 2 årganger av arealbrukskartet kan disse sammenstilles, og endringer i areal kan utledes og danne grunnlag for nye tilgangsberegninger.

Første landsdekkende kartlegging av arealbruk er nå ferdigstilt, gyldig per 1.januar 2011. Med bare en årgang har vi ikke tilstrekkelig datagrunnlag til en full analyse av arealbruksendringer, men vi har gjort en begrenset analyse der vi kun ser på bebygde arealfigurer med kjent utbyggingsår. Ved å sette disse figurene sammen med det eldste arealressurskartet vi har tilgjengelig, Digitalt Markslagskart (DMK) fra 2007, kan vi finne arealer som var rekreasjonsareal i 2007 men nedbygde i 2011.

Figur 3.4. Illustrasjon av metode for tilbakeregning

Mange elementer som bør inngå i endringstall for arealbruk kan ikke tidfestes på en tilfredsstillende måte, blant disse er veier og annen infrastruktur, parker, idrettsanlegg, lagerområder og en del industriområder. Arealfigurer med bygninger derimot kan tidfestes ut fra bygningsåret for bygningene. Analysegrunnlaget består derfor av arealfigurer (i praksis eiendommer) med bygninger, og her velges figurene der eldste bygg har byggeår 2007 eller senere.

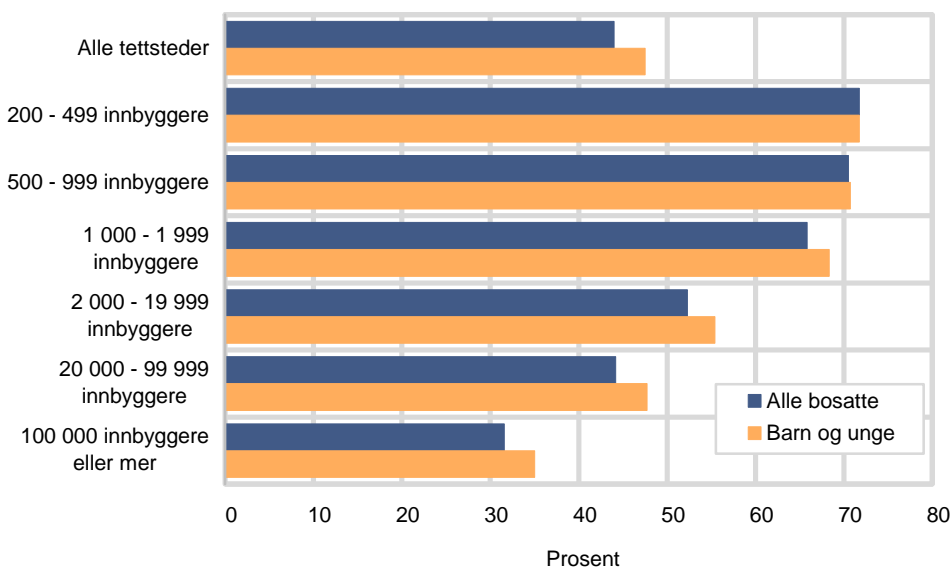
Siden datagrunnlaget er begrenset vil endringer i annet enn bygninger ikke fanges opp. Utbyggingen som fanges opp kan være del av større utbygginger, og for eksempel inneholde de bebygde eiendommene innen ett nytt byggefelt, men ikke veier som leder inn til byggefeltet (figur 3.4).

4. Resultater

Bosatte i de største byene har dårligere tilgang til nærturterreng enn bosatte i mindre byer. Dette gjelder også tilgang til rekreasjonsareal, men forskjellen er mindre.

Om lag 44 prosent av bosatte i tettsteder har trygg tilgang til nærturterreng, mens rundt 43 prosent har trygg tilgang til rekreasjonsareal. For gruppen barn og unge under 20 år er andelen noe høyere.

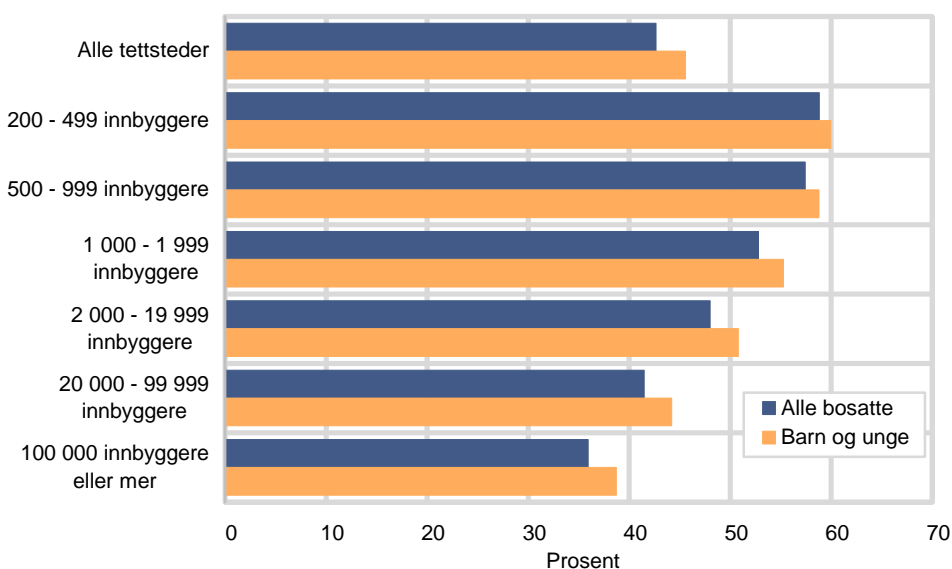
Figur 4.1 Andel med tilgang til nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent

Det er store forskjeller i tilgang når en ser på de enkelte tettsteder. I gjennomsnitt er det imidlertid en tydelig sammenheng mellom tilgang og tettstedsstørrelse.

Andelen bosatte med tilgang er mindre i de større tettstedene. I gjennomsnitt har 72 prosent av de bosatte i de minste tettstedene tilgang til nærturterreng (59 prosent har tilgang til rekreasjonsareal), mens 32 prosent av de bosatte i de største tettstedene har tilgang til nærturterreng (36 prosent til rekreasjonsareal).

Figur 4.2. Andel med trygg tilgang til rekreasjonsareal. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent

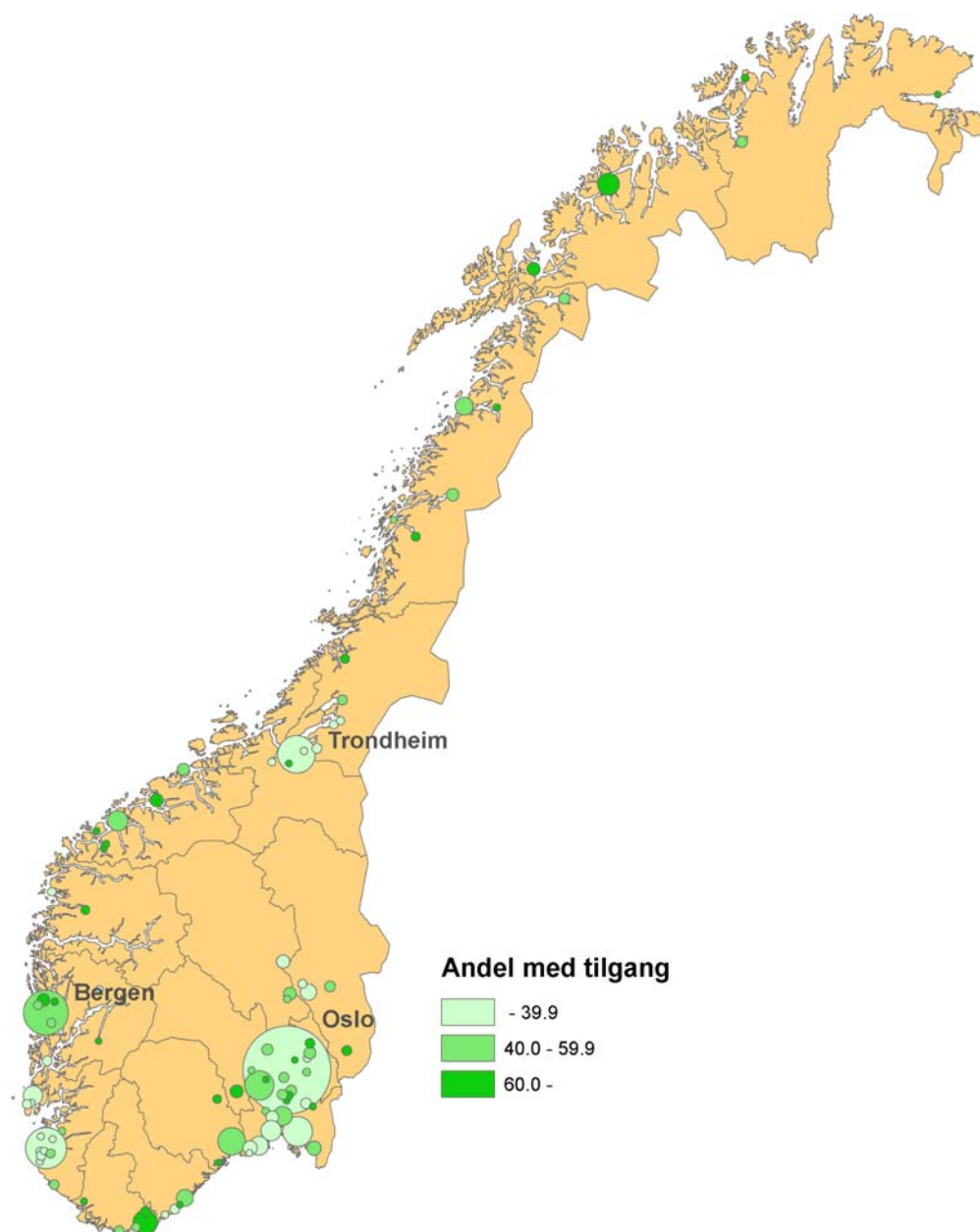
Noe av årsaken til forskjellene mellom tettsteder av ulik størrelse er at det meste av nærturterrenget er lokalisert utenfor tettsteder, og i små tettsteder er det kortere til tettstedsgrensa enn i store. I tillegg er store tettsteder tettere utnyttet og har flere

veier med mye trafikk. Dette bidrar til at også andelen bosatte med tilgang til rekreasjonsarealene i gjennomsnitt er mindre i større tettsteder.

Flere barn og unge har tilgang

For barn og unge er andel med tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng høyere, (3-4 prosentpoeng høyere andel) enn befolkningen sett under ett. Dette skyldes at en høyere andel barn og unge bor nær rekreasjonsareal og nærturterreng og har tilgang langs gang- og sykkelveier og lavtrafikkerte veier. For de minste tettstedene er det imidlertid liten forskjell mellom barn og unge og den øvrige befolkningen. Noe av forklaringen til at det jevnt over er en større andel barn og unge med trygg tilgang til rekreasjonsarealer kan være at barnefamilier oftere har kriterier for nærhet til lekearealer ved kjøp av bolig enn hva den øvrige befolkningen har, men dette er ikke belyst i denne undersøkelsen.

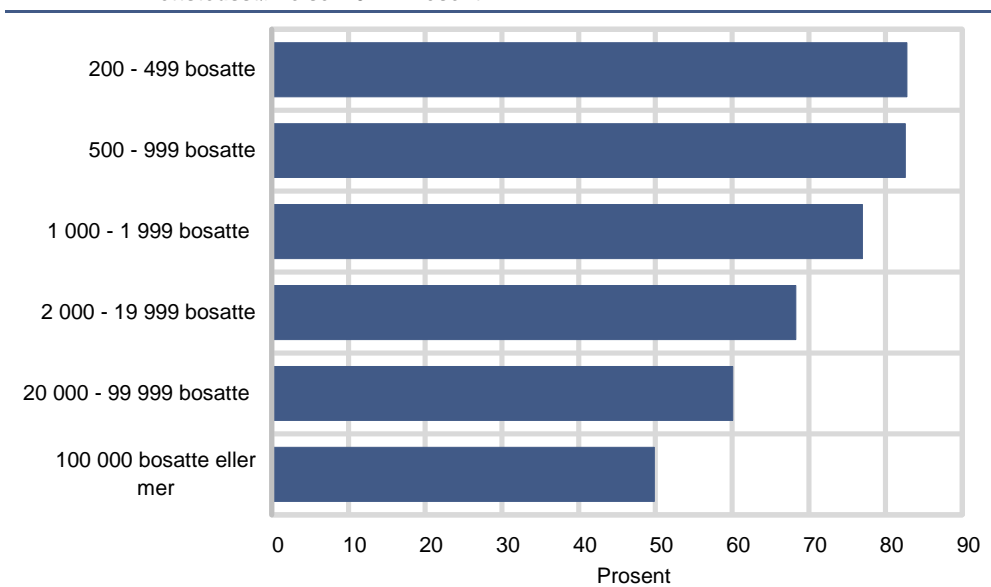
Figur 4.3. Andel bosatte med trygg tilgang til nærturterreng i tettsteder med minst 5 000 bosatte. 2011. Prosent

40 prosent har verken trygg tilgang til rekreasjonsareal eller nærturterreng

Vi har nå sett på andelen som isolert sett har trygg tilgang til enten rekreasjonsareal på den ene siden eller nærturterreng på den andre, men hvor stor andel av befolkningen har trygg tilgang til enten rekreasjonsareal eller nærturterreng? En vil forvente at en noe større andel har tilgang til det ene eller det andre, og nettopp dette viser figur 4.4. I alt har 60 prosent av alle bosatte i tettsteder trygg tilgang til enten rekreasjonsareal eller nærturterreng. Ved å snu på framstillingen viser figuren hvor stor andel av de bosatte i tettsteder som verken har trygg tilgang til rekreasjonsareal eller nærturterreng. For de aller største tettstedene har om lag halvparten ikke trygg tilgang til grønne arealer med de kravene til areal, avstand og trafikk/ fartsgrense som er satt i denne undersøkelsen.

Figur 4.4. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal eller nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent

Flere barnehager enn skoler har trygg tilgang

Det er en høyere andel barnehager enn skoler som har trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng. Dette viser tabell 4.1. Det er kun bygninger som er med i beregningene, så skoler eller barnehager som holder til i andre bygningstyper vil ikke inngå i beregningene. Dette vil sannsynligvis i første rekke gjelde barnehager.

Store boligbygg, det vil si boligblokker og bygårder, har klart mindre andel med trygg tilgang enn de andre boligtypene. Under 30 prosent av de store boligbygningene er regnet å ha trygg tilgang. Dette kan ha sammenheng med at en del av disse boligtypene er lokalisert i sentrale områder av byene med tett utnyttelsesgrad og mer trafikk.

Tabell 4.1. Andel bygninger med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng. 2011. Prosent

	Rekreasjonsareal	Nærturterreng
Enebolig	47	51
Tomannsbolig	40	43
Rekkehus, kjedehus, andre småhus	48	47
Store boligbygg	29	27
Bygning for bofellesskap	45	42
Barnehage	53	42
Skolebygning	45	34

Noe over 1 prosentpoeng nedgang i tilgang

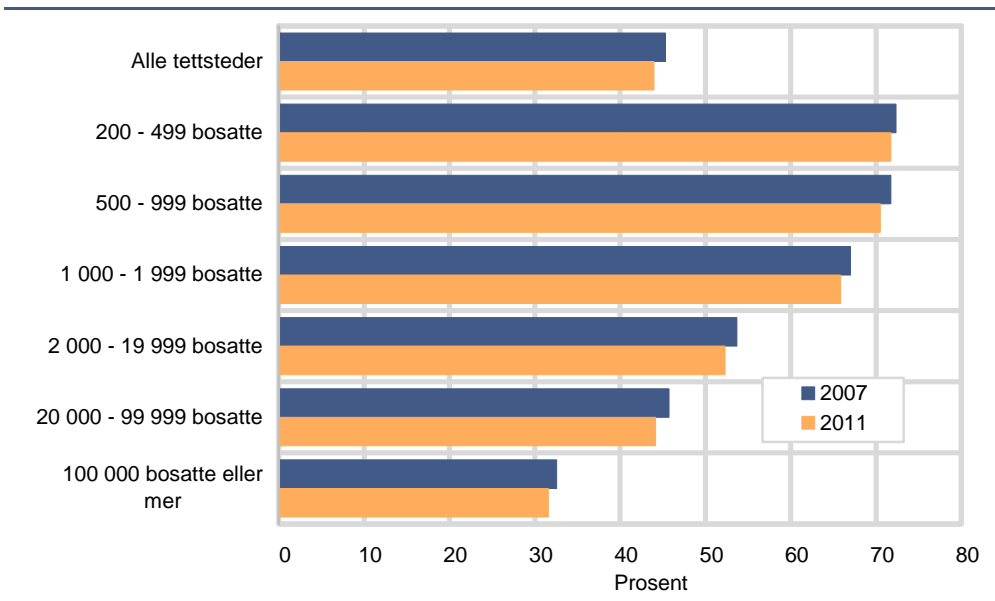
Det er foretatt en forenklet tilbakeregning av rekreasjonsareal og nærturterreng til 2007. Dette er gjort med utgangspunkt i status for 2011 og informasjon om hvilke arealer som er nedbygd i perioden 2007-2011, (se nærmere beskrivelse i metode-

kapittelet). Sammen med informasjon om bosatte i 2007 og det samme veinettet som for 2011, er det beregnet tall for trygg tilgang. Endringene gjenspeiler dermed bosetningsendringer og endringer i arealene, men ikke endringer i veier, gang- og sykkelveier med mer.

Tilbakeregningen viser at det har vært en nedgang på drøyt 1 prosentpoeng i trygg tilgang til nærturterreng, se figur 4.5. Bortsett fra de aller største tettstedene, er det en tendens til noe større nedgang desto større tettstedet er.

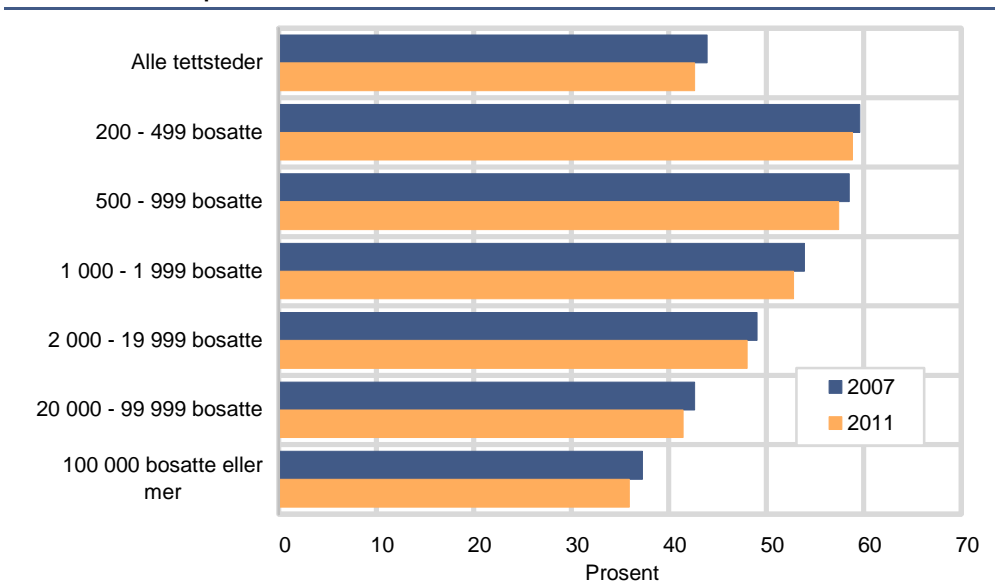
For barn og unge er nedgangen noe større (noe under 2 prosentpoeng) enn for alle bosatte sett under ett.

Figur 4.5. Andel bosatte med trygg tilgang til nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2007 og 2011. Prosent

Også trygg tilgang til rekreasjonsareal har hatt en nedgang på i overkant av ett prosentpoeng i denne perioden. Nedgangen er ganske lik for alle tettstedsstørrelser. Også for rekreasjonsareal har det vært en noe større nedgang i tilgangen for barn og unge enn hele befolkningen.

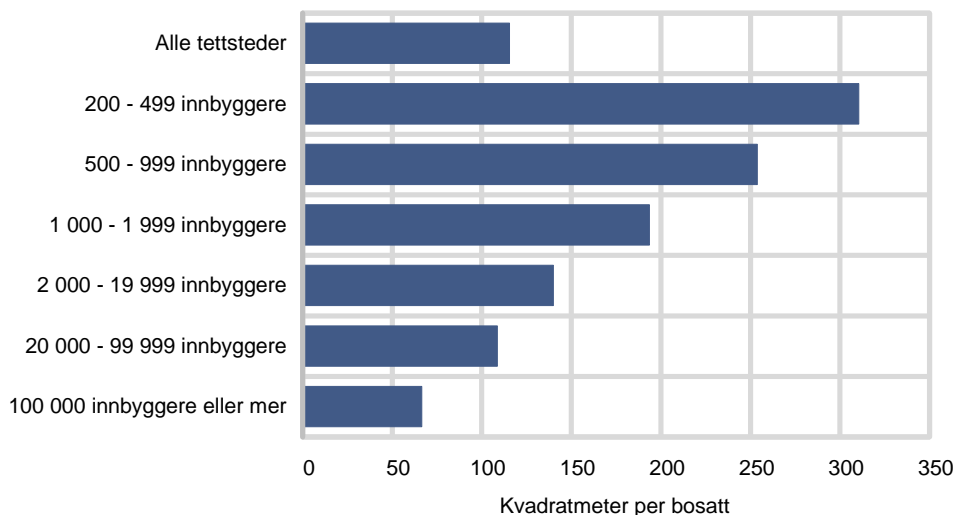
Figur 4.6. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal. Tettstedsstørrelse. 2007 og 2011. prosent

115 kvadratmeter per bosatt

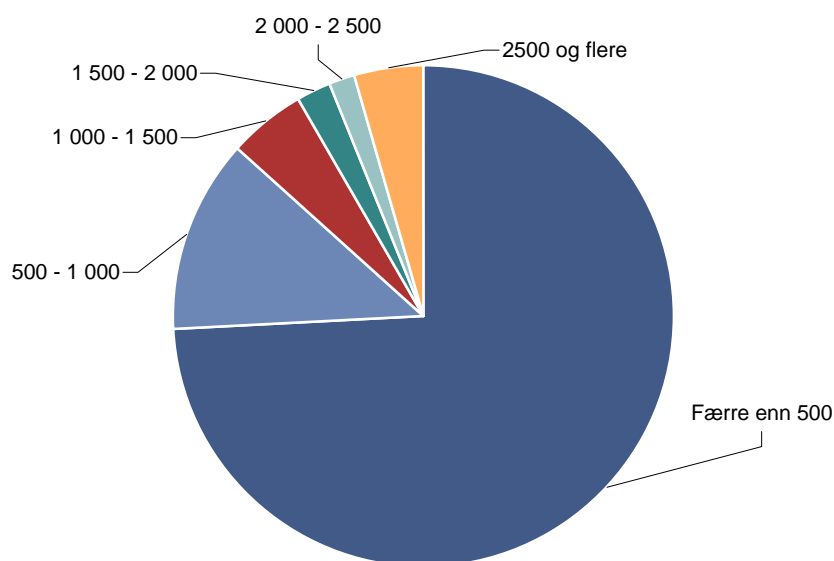
Det er i alt rundt 450 kvadratkilometer rekreasjonsareal innen tettsteder. Hvis en fordeler dette arealet på alle bosatte i tettsteder, så får hver bosatt i gjennomsnitt 115 kvadratmeter. Bosatte i de største tettstedene har i gjennomsnitt minst slikt areal til rådighet (se figur 4.7).

Figur 4.7. Rekreasjonsareal per bosatt. Tettstedsstørrelse. 2011. m² per bosatt

I nøkkeltallene framgår det hvor stor andel som har tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng, men ikke noe om kvaliteten av arealene eller graden av tilrettelegging. Vi har imidlertid sett på hvor mange bosatte som har tilgang til de samme rekreasjonsarealene (figur 4.8) som et mål på presset på arealene/ potensielt hvor mye brukt områdene er. Rundt ¾ av det totale rekreasjonsarealet i tettsteder har færre enn 500 bosatte med trygg tilgang.

Figur 4.8. Andel rekreasjonsareal etter hvor mange bosatte som har tilgang til det samme arealet. Prosent

Tabell 4.2 viser fordelingen av rekreasjonsarealer innen tettsted etter hvor mange som har trygg tilgang til dem (trygg tilgang innen 200 meter). Det er mest små arealer og de små arealene har færre bosatte med trygg tilgang enn de større.

Tabell 4.2. Rekreasjonsareal innen tettsted etter arealstørrelse og antall bosatte med tilgang til arealene. 2011. Dekar

	Arealstørrelse. Dekar				
	5 - 25	25 - 50	50 - 100	100 - 200	Minst 200
Færre enn 500	126 840	68 630	70 820	48 570	19 110
500 - 1 000	1 010	2 800	8 290	20 000	23 790
1 000 - 1 500	20	60	1 200	6 330	14 640
1 500 - 2 000	-	50	90	1 790	8 720
2 000 - 2 500	-	-	-	600	6 750
2 500 og flere	-	-	-	190	19 660

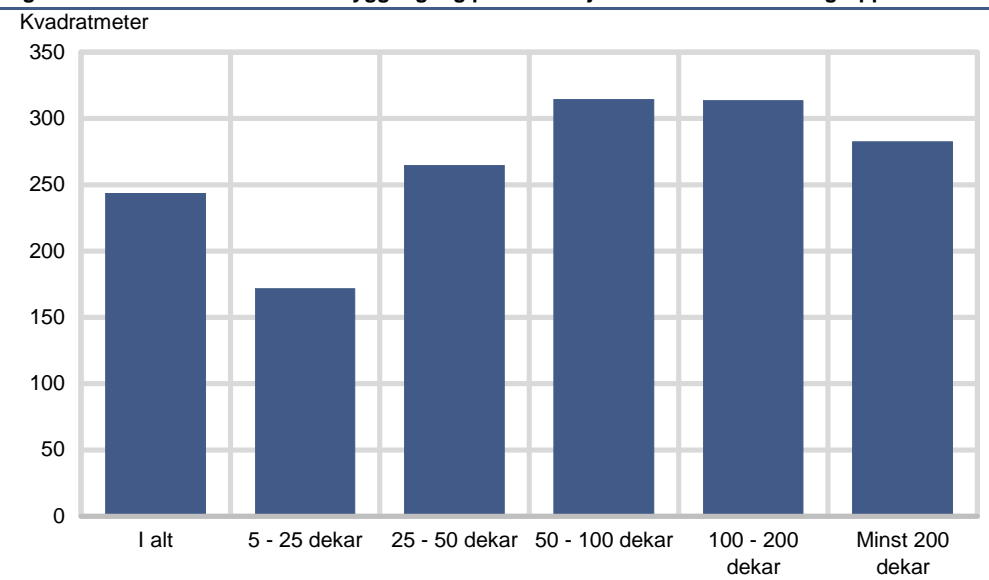
Tabell 4.3 viser samme fordeling som tabell 4.2, men antallet områder. Det er flest små områder og nesten alle de minste områdene har færre enn 500 bosatte med trygg tilgang knyttet til seg. Det er ganske mange rekreasjonsområder innen tettsteder. Antall områder er et spørsmål også om hvordan en skal avgrense et område. I denne statistikken er områder avgrenset ved at de må være minst 5 dekar, minst 10 meter brede, og de deles av offentlige veier. Det at områdene deles av offentlige veier, gjør at noen områder som en del betrakter som kun ett område, kan være delt i flere områder i statistikken.

Tabell 4.3 Antall rekreasjonsareal innen tettsted etter arealstørrelse og antall bosatte med tilgang til arealene. 2011. Dekar

	Arealstørrelse. Dekar				
	5 - 25	25 - 50	50 - 100	100 - 200	Minst 200
Færre enn 500	15 623	1 950	1 006	361	67
500 - 1 000	68	74	105	131	74
1 000 - 1 500	2	2	15	36	45
1 500 - 2 000	-	1	1	11	21
2 000 - 2 500	-	-	-	3	15
2 500 og flere	-	-	-	1	31

De som har tilgang til de minste arealene har minst areal til rådighet hver seg (figur 4.9). Disse minste rekreasjonsarealene har dermed størst potensielt press/ er de som potensielt blir brukt mest intensivt. Statistikken sier ikke noe om egenskapene ved arealene, som graden av opparbeiding eller tilrettelegging. Disse forholdene vil påvirke den faktiske utnyttelsen av rekreasjonsarealene. Intensiteten i bruk av arealene er heller ikke jevnt fordelt og særlig vil dette gjelde for de større arealene, noe som ikke fanges opp her.

Figur 4.9. Antall bosatte med trygg tilgang per rekreasjonsområde. Størrelsesgruppe. 2011

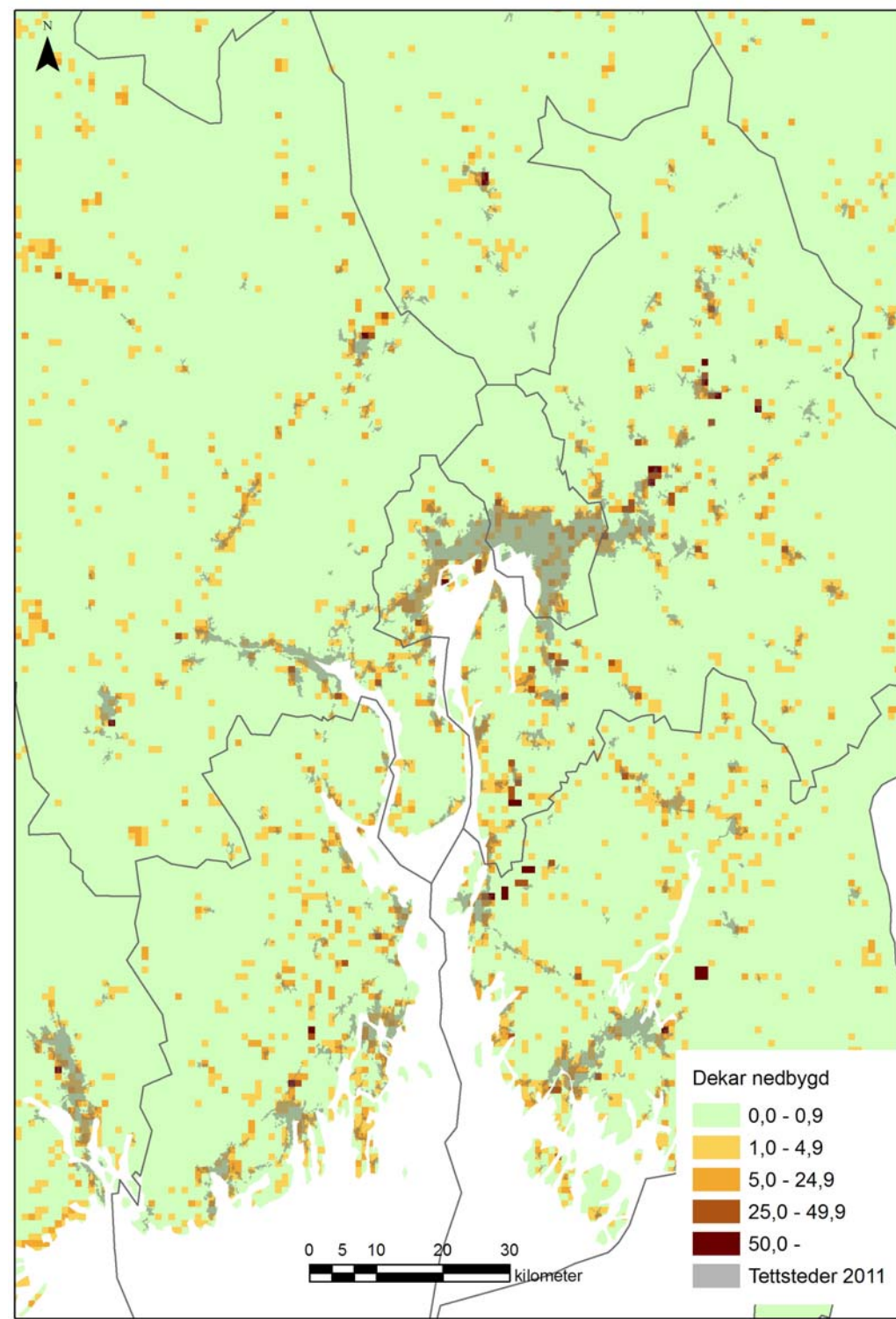

Areal per bosatt med trygg tilgang øker med størrelsen på rekreasjonsarealet, men flater ut og går noe ned for areal over 200 dekar. Noen av disse arealene kan ligge i utkanten av tettstedene og være større enn de framstår som når en ser på kun arealene innen tettsted.

3 prosent av rekreasjonsarealet i tettsteder er nedbygd fra 2007 til 2011

Det er om lag 450 kvadratkilometer rekreasjonsareal innen tettsteder² per 2011. Drøyt 3 prosent av rekreasjonsarealet har blitt gjort om til ulike bebyggelsesformål i løpet av fireårsperioden 2007 til 2011. Noe over halvparten av denne endringen har skjedd som fortetting innenfor tettstedsgrensa per 2007, mens de øvrige endringene har skjedd i områder med tettstedsutvidelser. Det virkelige tallet er noe høyere siden rene veiarealer ikke inngår i endringstallene.

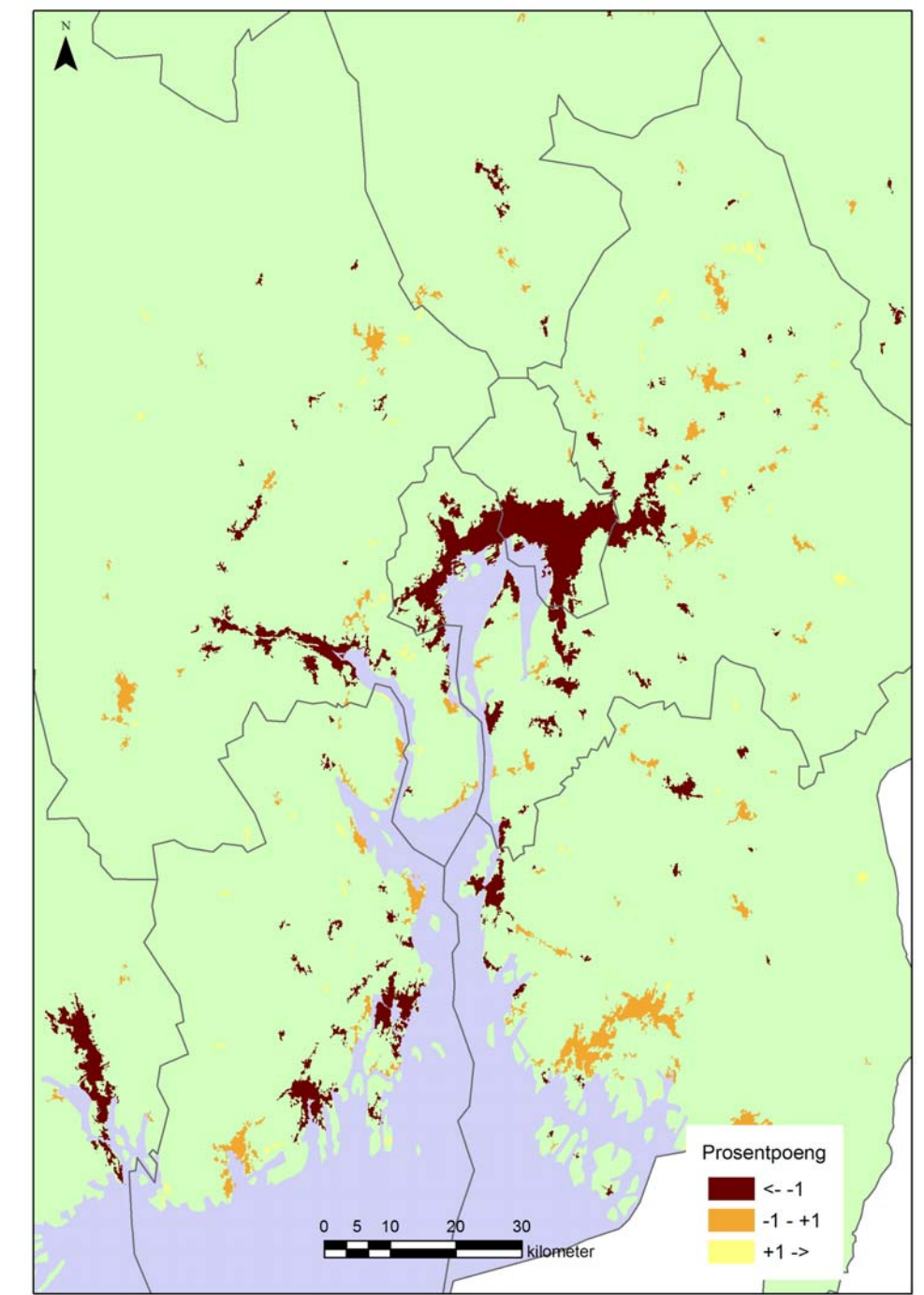
Figur 4.10. Nedbygd rekreasjonsareal per kvadratkilometer. Eksempelutsnitt. 2007-2011. Dekar

² Det skal imidlertid påpekes at tettstedsgrensa trekkes, slik praksis er per i dag, 25 meter fra bygningene. Dette gjør at deler av rekreasjonsarealet som regnes med innen tettstedene i praksis er i ytterkant.

Nedbygging av rekreasjonsareal medfører ikke nødvendigvis nedgang i andel med trygg tilgang. Hvis arealene består og er over 5 dekar, så vil de fortsatt gjøre at de bosatte rundt har tilgang. Det er først når arealene forsvinner helt eller blir for små, at de ikke lenger regnes med. I noen tilfeller vil selv bortfall av et rekreasjonsareal ikke føre til nedgang i tilgang, forutsatt at de bosatte har tilgang til et annet rekreasjonsareal i nærheten. Videre vil andelen bosatte med trygg tilgang kunne være stabil eller gå opp hvis nye boliger lokaliseres på en slik måte at flere får trygg tilgang, selv om enkelte eksisterende boliger mister den trygge tilgangen. Dette opptrer særlig blant de aller minste tettstedene, der relativt få nye boliger kan endre den totale andelen med trygg tilgang.

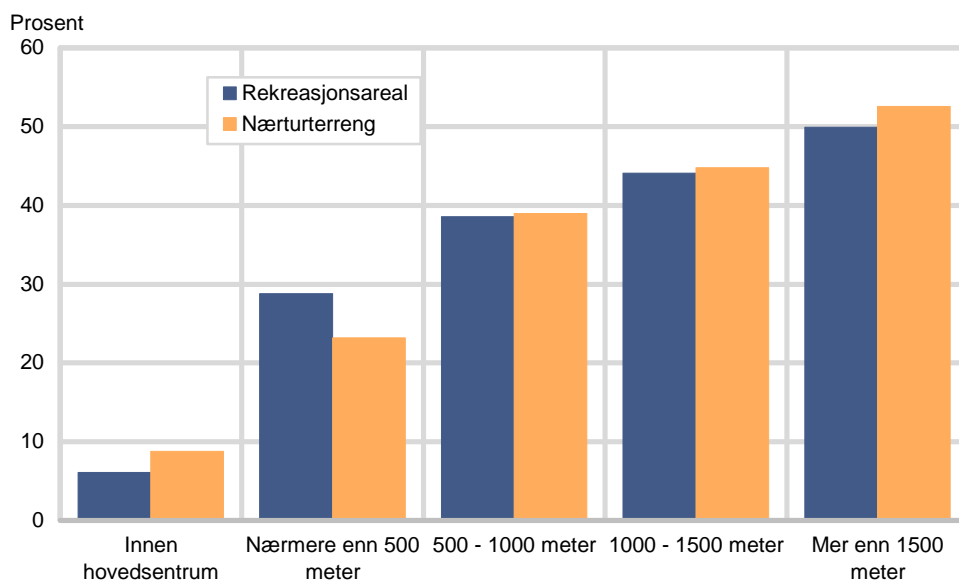
Figur 4.11. Endring i trygg tilgang til rekreasjonsarealer. Eksempelutsnitt. 2007-2011. Prosentpoeng

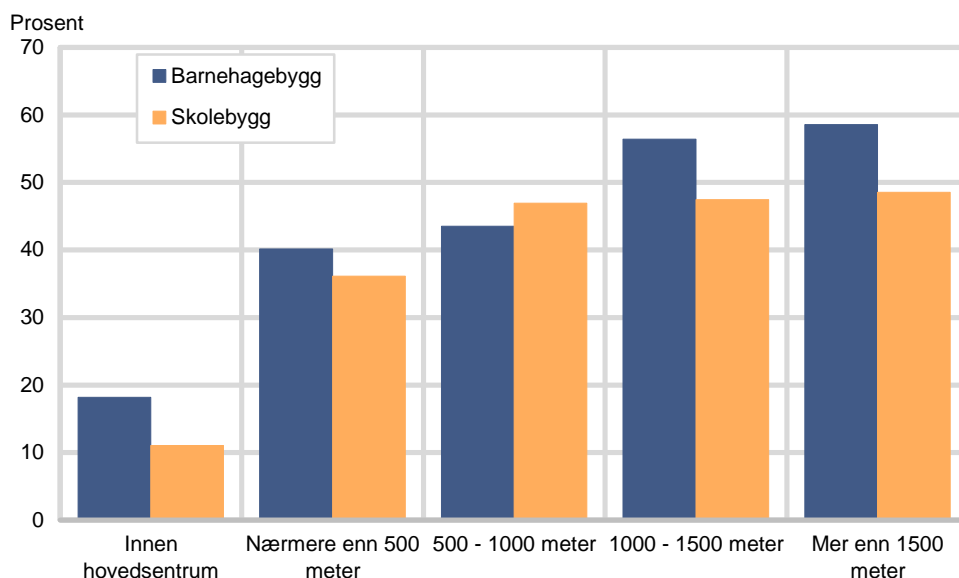
Er det mindre tilgang i sentrum enn i mer perifere deler av tettstedene?

I sentrum er det gjerne tettere utbygd og mer trafikk enn i andre deler av tettstedene. Figur 4.12 viser andel bosatte med tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng etter avstand fra hovedsentrum i kommunen, det vil si den arealmessig største sentrumssonen. Det er, ikke overraskende, lavere andel med trygg tilgang i sentrum og nær sentrum enn lenger ute i tettstedene. Under 25 prosent av de bosatte har trygg tilgang til nærturterreng og under 30 prosent har trygg tilgang til rekreasjonsareal i og innen 500 m fra hovedsentrum.

Figur 4.12. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng etter avstand til hovedsentrum. 2011. Prosent

Figur 4.13. Andel skolebygninger og barnehagebygninger med trygg tilgang til rekreasjonsareal etter avstand fra hovedsentrum. 2011. Prosent

Siden det er en så klar tilgangsgradient fra sentrum av tettstedene og utover, kan en mulig forklaring på skolenes lavere tilgang sammenlignet med barnehager være den geografiske fordelingen av skoler og barnehager etter den samme akse, sentrum - periferi. Figur 4.13 viser imidlertid at dette ikke er tilfelle. Årsaken til forskjell mellom skoler og barnehager (bygninger) ligger ikke i fordelingen etter sentrum – periferi, men må skyldes lokaliseringen lokalt. Barnehager er vanligvis

lokalisert nærmere rekreasjonsarealer med behov for å krysse mindre trafikkerte veier enn skoler. Andel med trygg tilgang til nærturterreng framviser grovt sett samme mønster som for rekreasjonsareal.

Sikring av friluftsområder

Staten har gjennom flere år sikret friluftsområder gjennom oppkjøp eller gjennom langsiktige avtaler. Dette gjelder alle typer friluftsområder, ikke bare rekreasjonsarealer og nærturterreng. En oversikt fra Direktoratet for naturforvaltnings Naturbase viser at det per 2012 er et samlet areal av sikrede områder på om lag 424 km² i Norge. Om lag 25 prosent av det statlig sikrede friluftsalet er innen nærturterreng, mens rundt 7 prosent er innen rekreasjonsareal slik det avgrenses i denne statistikken.

Noe over 1 prosent av rekreasjonsarealet er statlig sikret friluftsområde.

4.1. Diskusjon

Viktig med tilgang til grønne arealer

I Norge har vi i stor grad flotte nærturområder nært opp til byer og tettsteder, og tilgang til friluftsområder, parker og lekeområder hvor en kan gå tur og drive med ulike typer friluftaktiviteter er et gode mange setter pris på. Nærturterreng gir mulighet for befolkningen i tettsteder til å drive med friluftsliv som turgåing, sykling, riding, bading og etc. i naturpregede områder. Det kan være den såkalte marka, strand- og vassdragsonen eller andre større sammenhengende grønne områder. Tilgang til nærturterreng er av stor betydning for både fysisk og psykisk rekreasjonsmuligheter, og er derfor et viktig kriterium for en miljøvennlig by.

Gode og trygge utearealer til opphold og rekreasjon og som møtested for sosial kontakt er viktig for alle aldersgrupper, og er en forutsetning for at barn skal kunne utvikle og utfolde seg gjennom lek med andre. Grønne områder er derfor av vesentlig betydning for befolkningens velferd.

Naturlig terreng og vegetasjon betyr også mye for trivselen i et boligområde. Vegetasjon påvirker lokalklimaet og fungerer som vindavskjerming, skygger for solen på varme dager og reduserer støvplager og luftforurensning. Naturlig terreng byr også ofte på gode lekearealer for barn.

Politiske målsetninger og press på arealene

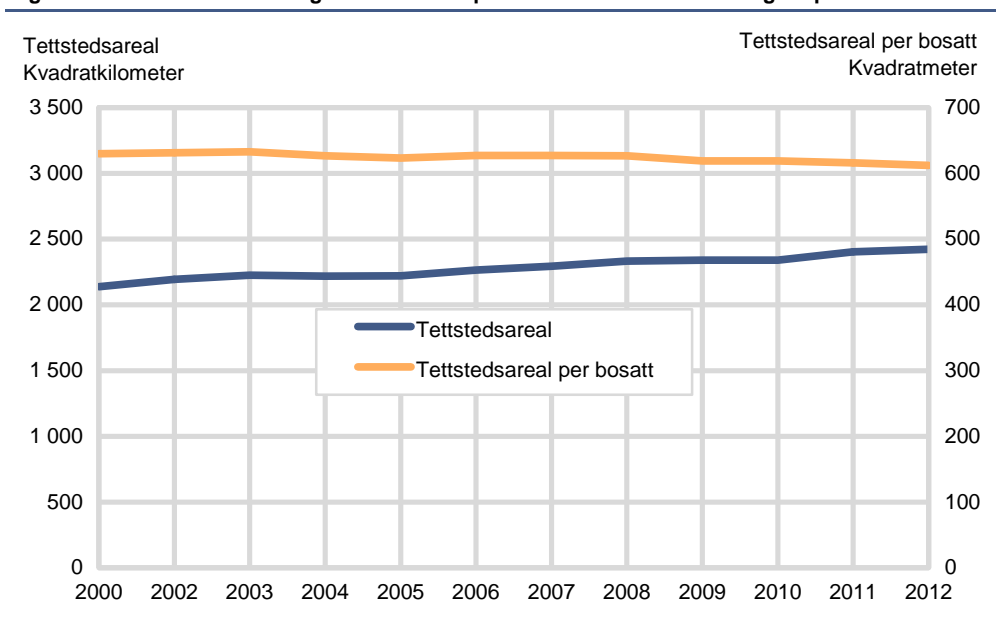
Målsettingen om en tett by (St.meld. nr. 31 (1992-1993) *Den regionale planleggingen og arealpolitikken*) gir stort press på arealene i sentrale byområder og kan redusere eller vanskeliggjøre trygg tilgang til leke- og rekreasjonsarealer. Større trafikkårer kan eksempelvis skape farlige barrierer mellom bolig og lekeplass. Mangel på, underdimensjonering eller for stor avstand til gode lekearealer, vil ofte bety at veier og/eller parkeringsplasser blir tatt i bruk til lek. Dette kan utgjøre en trafikkfare for barn. Miljøvennlig byutvikling med høyt tettstedsareal må derfor ses i sammenheng med befolkningens bomiljø og trygg tilgang til gode utearealer.

Regjeringen ønsker å sikre de nære leke- og rekreasjonsområdene når byene fortettes og omformes (se bl.a. St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. Omforming og ny bruk av gamle næringsområder og andre dårlige utnyttede arealer gir også muligheter for å etablere nye leke- og rekreasjonsområder i deler av byene som mangler denne type tilbud. Det er også viktig å ta vare på større sammenhengende grøntområder i byen, og å ta i bruk ubenyttede områder til parker og fellesområder.

Dersom veksten i befolkning og næringslivet fører til at byene vokser i utstrekning, vil nye områder komme under press og kunne bli beslaglagt av tettstedsarealer.

Dette vil igjen kunne true produktive landbruksområder, redusere artsmangfoldet og verdifulle natur- og kulturmiljøområder.

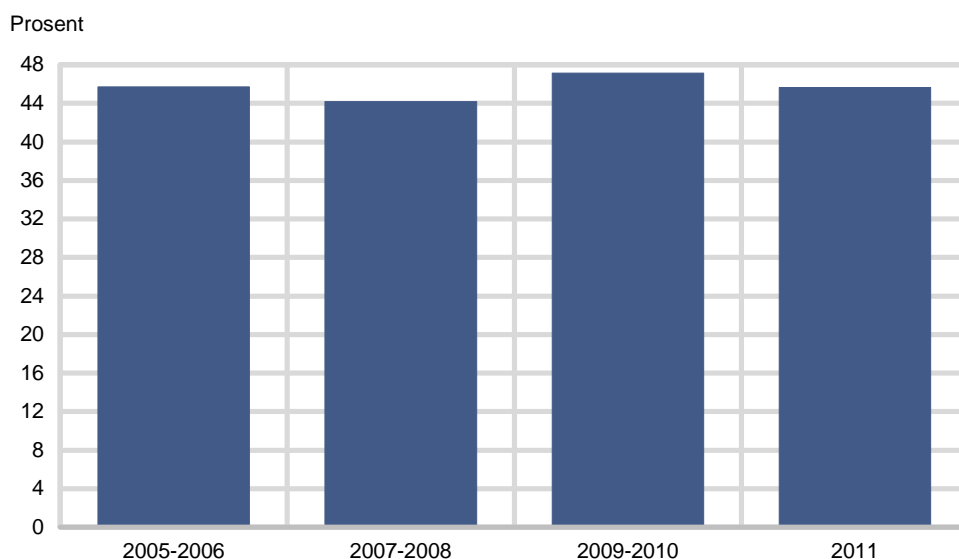
Figur 4.14. Tettstedsareal og tettstedsareal per bosatt. 2002-2012. Km² og m² per bosatt

Figur 4.14 viser at tettstedsarealet har økt de siste ti årene, mens det har blitt litt mindre tettstedsareal per bosatt i samme periode. Nedgangen i areal per bosatt er i tråd med ønsket om en mer konsentrert tettstedsutbygging.

Figur 4.15 viser at om lag 45 prosent av all nybygging de siste årene har foregått som fortetting innen den eksisterende tettsteds grensa. I alt har bygningsmassen i Norge økt med fra rundt 35 000 til noe under 51 000 bygninger hvert år i denne perioden (SSB 2012).

Figur 4.15. Andel igangsatte bygninger som fortetting innenfor tettsteds grensa. 2005-2011¹. Prosent

¹ Nybygging for 2005-2006 er målt mot tettsteder per 2005, nybygging 2007-2008 mot tettsteder per 2007, nybygging 2009-2010 og 2011 er målt mot tettsteder per 2009. Tall for 2011 representerer kun ett år og er sammenlignet med tettsteds grensen for 2009 noe som kan bidra til at andelen er litt underestimert sammenlignet med de andre årgangene.

Målet om en tett by er imidlertid ikke konfliktfritt. Jo tettere en by er, desto mindre grønne arealer kan det bli igjen der menneskene bor og oppholder seg. Et tettsted i vekst vil derfor til slutt komme til et punkt hvor en står ovenfor valget mellom en ytterligere fortetting på bekostning av verdifulle grøntområder eller åpne arealer, eller en tettstedsutvidelse. I de største byene er det også politisk strid om arealutnyttingsgraden i nye områder fordi fortetting og høyhusbygging påvirker nabolaget med hensyn til forhold som for eksempel lysforhold og utsikt.

Undersøkelsen her tyder imidlertid på at det ikke er noen sammenheng mellom tetthet målt som tettstedsareal per bosatt og trygg tilgang til rekreasjonsareal. Det ser dermed ut til at kommunene med minst tettstedsareal per bosatt har sørget for grønne arealer og tilgangen til disse til tross for at de er tettere utbygd. Men dette er et sammensatt problemkompleks fordi andelen bosatte med trygg tilgang også avhenger av boformer (bygningstype og husholdningsstørrelse) og den geografiske fordelingen innen hvert enkelt tettsted.

Hvis nye boliger legges slik at de har trygg tilgang til rekreasjonsareal vil andelen bosatte med trygg tilgang kunne øke selv om det bygges ned rekreasjonsarealer andre steder i tettstedet, så lenge dette berører færre bosatte. Presset på de gjenværende arealene vil imidlertid bli større ved en slik utvikling.

Trygg tilgang til rekreasjonsarealer og nærturterreng

I alt noe under halvparten av befolkningen har trygg tilgang til rekreasjonsareal eller nærturterreng slik dette er definert og statistikkført her. Avstandskravene og kravene til at en skal slippe å krysse veier med relativt mye trafikk er satt ut fra at det skal være trygt for barn og unge å ta seg til disse arealene.

Setter man mindre strenge krav til trygg ferdsel så vil en større andel ha tilgang. I virkeligheten benyttes mange rekreasjonsarealer og nærturterreng som i denne statistikken faller utenfor, og særlig vil dette gjelde voksne og eldre ungdom.

Ved fortetting må naturområder sikres og grønne korridorer med stier som gir tilgjengelighet internt i området og til turmarka opparbeides i takt med fortettingen (MD 1998). Hvis en sparer gjenværende grønne arealer inne i byene og sørger for trygg tilgang til grønne arealer ved nye utbygginger vil andelen med trygg tilgang kunne øke over tid. Hvis man ønsker å gi en større andel av befolkningen trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng, er det også et alternativ å legge til rette for trygg adkomst rundt eksisterende rekreasjonsarealer og nærturterreng.

For å få en indikasjon på potensialet for å øke andelen bosatte med trygg tilgang har vi utarbeidet statistikk over hvor stor andel av de bosatte som kan nå et rekreasjonsareal uavhengig av trafikk og fartsgrenser. Beregningen viser at det for alle landets tettsteder sett under ett er 60 prosent av de bosatte som har tilgang til rekreasjonsarealer. Dette er 17 prosentpoeng høyere andel enn de som er beregnet å ha trygg tilgang til slike arealer. Dette viser at det kan være en del å oppnå ved å tilrettelegge for trygg tilgang rundt flere av disse arealene. Det er ikke gjort noen tilsvarende beregning for nærturterreng.

Referanser

Arnevik, L.I. og A. Lillethun (2010): Kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av friluftslivsområder. Versjon per 7. april 2010. Statens kartverk

Bjørndal, I. og K. Bjørkelo (2006): AR5 klassifikasjonssystem. Klassifikasjon av arealressurser. Håndbøker 01/2006. Norsk institutt for skog og landskap.

Direktoratet for naturforvaltning (1994): Planlegging av grønnstruktur i byer og tettsteder. DN-håndbok nr. 6. Direktoratet for naturforvaltning 1994.

Direktoratet for naturforvaltning (2003): Grønn by. Arealplanlegging og grønnstruktur. Håndbok nr. 23 - 2003. Direktoratet for naturforvaltning 2003.

Dysterud, M.V., Engelién, E. og Schøning, P. (1999): *Tettstedsavgrensning og arealdekke innen tettsteder. Metode og resultater*. Rapporter 1999/29, Statistisk sentralbyrå.

Engelién, E. (2012): Tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng. Dokumentasjon av metode. Notater 20/2012, Statistisk sentralbyrå.

Engelién, E., Steinnes, M. og Bloch, V.V.H. (2005): Tilgang til friluftsområder. Metoder og resultater 2005. Notater 2005/15, Statistisk sentralbyrå.

Folkehelseinstituttet (2009): Miljø og helse – en forskningsbasert kunnskapsbase. Rapport 2009:2. Folkehelseinstituttet.

MD (1998): Fortetting med kvalitet. Bebyggelse og grønnstruktur. Veileder. T-1267. Miljøverndepartementet 1998. Revidert utgave.

SSB (2012): <http://www.ssb.no/bygningsmasse/>

Steinnes, M. (in prep.): Arealbruk og arealressurser. Dokumentasjon av metode. Notater X/2012. Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand. Miljøverndepartementet.

St.meld. nr. 31 (1992-1993) Den regionale planleggingen og arealpolitikken. Miljøverndepartementet.

Figurregister

3.1. Prinsippskisse for sammenstilling av arealbruk	14
3.2. Illustrasjon av tilgangsberegningen	15
3.3. Veier som regnes å være trygge å ferdes langs og over og barriereveier	16
3.4. Illustrasjon av metode for tilbakeregning	17
4.1. Andel med tilgang til nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent	18
4.2. Andel med trygg tilgang til rekreasjonsareal. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent	18
4.3. Andel bosatte med trygg tilgang til nærturterreng i tettsteder med minst 5 000 bosatte. 2011. Prosent	19
4.4. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal eller nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2011. Prosent	20
4.5. Andel bosatte med trygg tilgang til nærturterreng. Tettstedsstørrelse. 2007 og 2011. Prosent	21
4.6. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal. Tettstedsstørrelse. 2007 og 2011. prosent	21
4.7. Rekreasjonsareal per bosatt. Tettstedsstørrelse. 2011. m ² per bosatt	22
4.8. Andel rekreasjonsareal etter hvor mange bosatte som har tilgang til det samme arealet. Prosent	22
4.9. Antall bosatte med trygg tilgang per rekreasjonsområde. Størrelsesgruppe. 2011	23
4.10. Nedbygd rekreasjonsareal per kvadratkilometer. Eksempelutsnitt. 2007-2011. Dekar	24
4.11. Endring i trygg tilgang til rekreasjonsarealer. Eksempelutsnitt. 2007-2011. Prosentpoeng	25
4.12. Andel bosatte med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng etter avstand til hovedsentrum. 2011. Prosent	26
4.13. Andel skolebygninger og barnehagebygninger med trygg tilgang til rekreasjonsareal etter avstand fra hovedsentrum. 2011. Prosent	26
4.14. Tettstedsareal og tettstedsareal per bosatt. 2002-2012. Km ² og m ² per bosatt	28
4.15. Andel igangsatte bygninger som fortetting innenfor tettsteds grensa. 2005-2011 ¹ . Prosent	28

Tabellregister

4.1. Andel bygninger med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng. 2011. Prosent.....	20
4.2. Rekreasjonsareal innen tettsted etter arealstørrelse og antall bosatte med tilgang til arealene. 2011. Dekar.....	23
4.3. Antall rekreasjonsareal innen tettsted etter arealstørrelse og antall bosatte med tilgang til areaene. 2011. Dekar.....	23

B Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Kongens gate 6, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8509-7 (trykt)
ISBN 978-82-537-8510-3 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Pris kr 155,00 inkl. mva

ISBN 978-82-537-8509-7

9 788253 785097

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway